
STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFT

FÖR

POLITIK — STATISTIK — EKONOMI

UTGIFVEN AF

PONTUS E. FAHLBECK

Pris för årgång 6 kr.
Lösnummer af detta häfte kostar 2 kr.

LUND
STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFTS EXPEDITION
DISTRIBUTÖR: C. W. K. GLEERUP.

Prenumerationsanmälan.

Statsvetenskaplig Tidskrift utkommer under 1911 efter samma plan och under samma ledning som innevarande år.

Tidskriften skall, med undvikande af ett alltför strängt anlåtande af den vetenskapliga framställningens yttre former, likväl städse söka meddela ett fullt vetenskapligt innehåll dels genom *uppsatser* i politik — detta ord taget i sin äldre och mera omfattande bemärkelse — statistik och ekonomi, dels genom kortfattade *meddelanden* från hithörande områden. Tidskriften kommer dessutom att meddela kortare *anmärningar* och granskningar af nyutkommen statsvetenskaplig litteratur, hufvudsakligen svensk men vid förekommande tillfälle äfven norsk och dansk.

Tidskriften vill för öfrigt, utan att sluta sig till något parti och utan att göra sig solidarisk med de åsikter, som i dess spalter kunna komma till uttryck, söka uppnå största möjliga objektivitet, omväxling och gedigenhet i innehållet, och härutinnan vågar den ock hoppas på framgång, då från olika håll bidrag utlofvats eller eljest för framtiden ställts i utsikt af vårt lands mest framstående författare på statsvetenskapernas område.

Tidskriften kommer att redigeras af undertecknad med biträde af Biblioteksamanuensen K. TYNELL såsom redaktionssekreterare.

Tidskriften utkommer i 5 häften om året, omfattande minst 20 ark. Prenumerationspriset blir såsom hittills 6 kr. för år. Lösa häften säljas i mån af tillgång till ett pris af c:a 50 öre pr ark.

Prenumeration kan ske antingen genom postverket eller direkt hos «Redaktionen af Statsvetenskaplig Tidskrift, Lund».

Eftertryck utan angifvande af källan förbjudes.

Lund i december 1910.

P. Fahlbeck.

Årets riksdag.

Några reflexioner

af

Professor **Pontus Fahlbeck.**

Årets riksdag har visat, om man icke visste det förut, att partimotsatserna i det politiska lifvet hos oss som annorstädes äro i tillväxt. Mången som motsatt sig det proportionella valsystemet, har gjort detta, emedan det skall skärpa motsatserna och dela allt folket i strängt skilda grupper. Onödiga skrupler! Sådant kommer äfven utan nämnda system. Det följer med den demokratiska utvecklingen och massans uppryckande i den politiska striden. Massan går fram i sluten flock efter fastställda program och pålägger sina representanter imperativa mandat. Öfriga grupper i samhället tvingas häraf att förfara på enahanda sätt, ehuru det ofta bär emot, särskildt inom de högre klasserna i vårt land. Där skulle man helst vilja gå hvar man för sig, efter egen öfvertygelse allenast. Men man får det ej, tack vare pressen nedifrån, som nödgar till sammanslutning och organisation äfven inom dessa klasser.

Våra riksdagspartier bekräfta också till punkt och pricka, att partibildningen nu för tiden går nedifrån upp. Partibanden äro starkast bland socialisterna, svagare redan hos de radikala, svagast hos högern, inom hvilken en grupp, Första kammarns s. k. moderata parti, rent af icke vill veta af några partiband. Ty hvad som skiljer detta parti från den öfriga högern i F. K. är visserligen till en del en mera demokratisk uppfattning af hvarjehanda ting, men framför allt att man icke vill svära på ett bestämdt

program utan gå hvar man för sig efter bästå öfvertygelse. Man skulle kunna kalla det ett parti af »vildar», ehuru detta synes strida emot allt partiväsens natur. Ser man emellertid tingen i utvecklingens ljus, så skall man förstå, huru ett sådant, som det tyckes, själfmotsägande parti kan förekomma, och därmed ock tidens partiväsen öfverhufvud.

Den moderna representationens idé känner icke till några partier. Hvarje representant skall företräda hela landet och hela folket, icke en valkrets och icke en klass eller ett parti. Därför heter det i vår R.-O. § 1: »Riksdagsmännen kunna i utöfningen af sin befattning icke bindas af andra föreskrifter än rikets grundlagar». Och på samma sätt i så godt som alla andra samtida författningar. Ty detta var den nutida statens sårmarke från den äldre, feodala eller patrimoniala eller ståndsstaten. Den demokratiska utvecklingen gör emellertid detta bud allt mer till en fiktion. De nya väljarmassorna äro så att säga af födseln partibetecknade ännu mer nästan än de gamla stånden och bekymra sig föga om den moderna representationens idé. Men denna idé står kvar och kan aldrig dö. Helt naturligt skall det då finnas de, som hålla fast vid den och midt uti den allmänna partibildningen komma att utgöra ett partilöshetens parti. Första kammarns moderata parti är »de sista på skansen», kan man säga i denna utveckling. Men just därför belyser det densamma så som intet annat.

Af de olika grunder, som i nutiden föranleda partibildning — egenintresset, allmänintresset och kampen om makten — är det hufvudsakligen den sista, som gifvit årets riksdag dess karaktär. I maktfrågans tecken — vare sig makten omstriddes af personliga skäl eller af förmenta allmänintressen, något hvarom jag nu ej vill uttala mig — började den med remissdebatten i A. K. den 24 januari och slöt på samma sätt med dechargedebatterna sist i maj. Kampen stod väsentligen emellan de radikala som angripande part och högern som försvarande. Det tredje partiet, socialisterna, som anse sig ej för egen del böra eftersträffa taburetterna för närvarande, spelade den intresserade åskådarens rol, färdiga likväl att gifva den borgerliga vänstern sitt understöd när hälst det behöfdes.

Till de märkligare episoderna i denna tvekamp hör den mötsägelse mellan teori och praktik, hvartill vänstern därvid gjort sig skyldig. Naturligen kan alltid sträfvan efter makten och stridens hetta därvid föranleda vissa afvikelser från programmet eller de allmänna idéer, ett parti förfäktar. Men sällan har väl en så öppen motsägelse mot egna åskådningar förekommit som i ett par fall under denna riksdag. Det ena af dessa gällde Justitieombudsmannen och hans ställning, det andra öfverskridandet af flottöfningsanslaget och det grundlagsbrott det innebar.

Justitieombudsmannaämbetet har, såsom fallet plägar vara med alla lifskraftiga institutioner, en tendens att utvidga gränserna för sin befogenhet, en sak som Professor Kjellén både tidigare och nu vid denna riksdag med klara bevis ådagalagt. Härtill kom ett fall, hvartill visserligen J. O. var jämförelsevis oskyldig, då en konungens ämbetsman hos denne riksdagens ombudsman sökt och erhållit förklaring rörande lagens rätta tillämpning. Det olämpliga och farliga häruti, hvilket äfven föranledt en erinran från Justitiekanslern till rikets ämbetsmän, påvisades af Justitie-ministern i A. K. liksom för öfrigt af en talare i F. K. Det ena som det andra framkallade emellertid starka gensagor af A. K:s vänster, som tvärtom följande herr Lindhagen beslöt att lägga utlåtandet (om Justitieombudsmannens ämbetsberättelse) till handlingarna med uttalande, ått J. O. genom sin berörda åtgärd »förfarit i full öfverensstämmelse med grundlag och för honom gällande instruktion».

Som motiv för detta uttalande angaf herr Staaff bland annat, att ett förbud mot denna, som han själf erkände, nya praxis, — att ämbetsmännen spörja J. O. om lagtolkning och denne lämnar sådan — skulle innebära ett försök af regeringen »att rifva på Riksdagens gamla rättigheter och hvad därtill hör». I herr Lindhagens reservation lyder samma tanke sålunda:

»Visserligen har ämbetet på grund af flera förhållanden icke kunnat få den stora betydelse, hvarom 1809 års grundlagstiftare drömde. Men detta är säkerligen ingen anledning att på sätt nu ifrågasatts ytterligare kringskära ombudsmannens befogenhet och därigenom förvandla ämbetet till en föga betydande pappersinstitution. Såvidt jag förstår är ämbetets grundlagsenliga befogenhet

hotad genom det af justitiekanslersämbetet gifna direktivet till landets ämbetsmän.»

Så tala och besluta de män, som eljest pläga lasta den föråldrade »dualismen» i vår författning, och som svärma för engelsk parlamentarism och en stark regering efter dess mönster. Men om någonting vittnar om dualism i 1809 års författning, så är det J. O. Ingen del af denna författning, hvarken den enväldiga bevillningsmakten enligt R.-F. § 60 eller den obegränsade motionsrätten eller någon annan riksdagens befogenhet, ger ett så handgripligt uttryck åt maktens delning, d. v. s. dualismen som just denne riksdagens ombudsman, ställd emot konungens ombudsman, Justitiekanslern. Och något mera oförenligt med engelsk parlamentarism och en allsväldig regering än samme J. O., det kan svårligen upptäckas.

Allt detta glömdes emellertid — om det eljest någonsin varit klart insedt, hvilket man kan betvifla — för önskan att få pricka regeringen och tillfoga den ett moraliskt nederlag.

Men det har gått föga bättre i den andra konstitutionella fråga, som vid riksdagen varit före, direkt afsedd att störta ministären och sålunda afgöra spelet om makten — frågan om öfverskridandet af flottöfningsanslaget.

Bland de många anledningar till anmärkning och åtalan mot statsråd, som våra grundlagar innehålla, märkes äfven det, om något af Riksdagen fastställt anslag befinnes öfverskridet (R.-O. § 39). Utvecklingen sedan 1810 har i många fall gjort detta stadgande till en ren orimlighet, ity att det understundom kan inträffa, att ett anslag måste öfverskridas, om ej en olycka skall inträffa. Då stadgandet infördes i grundlagen var det icke så, ty anslagen gäfvos ursprungligen i en summa för hvarje hufvudtitel utan specifikation till beloppet för särskilda utgiftsposter. Mycket snart ändrades likväl detta, i det att Riksdagen allt mer specialiserade riksstaten och fixerade hvarje utgiftspost. Och så uppkommo de olika slag af anslag som vi nu ha: bestämda anslag, reservationsanslag och förslagsanslag.

Det sista slaget afser sådana statens utgifter, som icke kunna till beloppet på förhand bestämmas. Därför äro äfven förslagsanslagen obestämda och få utan vidare överskridas. Sådant får

ej ske med öfriga anslag, hvarken de bestämda, såsom naturligt är, eftersom de utgifter de afse äro fasta, eller med reservationsanslagen. Men nu inträffar det, att flertalet af de utgifter, för hvilka reservationsanslag fastställts, till beloppet är för år vexla. Så t. ex. beträffande sjukvården vid här och flotta, underhållet af byggnader och materiel, manskapets beklädnad, flottans öfningar o. s. v. Och dessa vexlingar kunna i följd af oförutsedda omständigheter t. ex. en epidemi, en eldsvåda, ett hafveri eller såsom i förevarande fall en oväntad tillströmning af manskap föranleda större utgifter, än hvad reservationsanslaget och därå befintliga besparingar förslå till. I följd häraf har ock så godt som hvarje år, sedan denna genomförda specifikation af riksstaten kom till stånd, öfverskridande af dylika anslag ägt rum.

Huru har man förfarit härvid?

Till en början följde man nog grundlagens bud. Statsutskottet anmälde saken för konstitutionsutskottet och detta ställde till riksrätt eller gjorde anmälan enligt § 107. Men snart fann man, att detta var orimligt. Sedan 1851 har därför intill i år ingen dylik anmälan från statsutskottet förekommit, oaktadt allt som oftast ett eller annat reservationsanslag befunnits öfverskridet. Man har inskränkt sig till att anmärka på saken, understundom äfven rikta en erinran till regeringen att för framtiden iakttaga större försiktighet och blott en gång (1892) har K. U. med hjälp af den förseglade sedeln upptagit saken och med anledning däraf för Riksdagen gjort anmälan enligt R.-F. § 107.

Huru skall man förstå detta tillvägagående och hvad betyder det? Det betyder, att en konstitutionel praxis håller på att utveckla sig vid sidan om grundlagens bud i fråga om öfverskridande af dylika anslag. Som bekant är detta icke det enda fallet, då en konstitutionel praxis uppstått, som afviker från lagens bokstaf. Detsamma har skett i fråga om formerna för statsrådets ställande till ansvar. Sålunda återopas numer regelbundet R.-F. § 107 i st. f. § 106, äfven då enligt grundlagen den senare borde tillämpas, icke den förra. Förklaringen af sist berörda förfaringsätt har jag på annat ställe gifvit (»Regeringsformen i historisk belysning»). Förklaringen till den konstitutionella praxis, som uppstått beträffande öfverskridande af reservationsanslag, framgår af

det ofvan anförda. Utvecklingen i afseende på anslagens specialisering och fixering har gjort det omöjligt att städse undgå öfverskridanden. Detta har man förstått och, allt medan grundlagens bud med full rätt kvarstår för utomordentliga fall, för det politiska hvardagslivet funnit på nyss antydda utväg vid sidan om det förra.

Helt visst, denna praxis är icke ännu så utbildad, som den bör vara, för att rätt motsvara det konstitutionella statslivets fordringar. I det stycket kan anmärkning göras. Som det nu är, är det statsrevisorerna, som göra anmälan om öfverskridande. Det riktiga vore, att regeringen, så snart den fått kännedom om en dylik brist, själf därom underrättade riksdagen med förklaring af bristens uppkomst, samt begäran om dess täckande, där så anses nödigt. Säkerligen kommer äfven denna praxis att på sådant sätt utvecklas.

Sådant är emellertid det enkla sakförhållandet med det rysliga grundlagsbrott, som Herr Staaff i remisdebatten tillvitade regeringen. Saken blef icke uti K. U:s betänkande, som blott rörde sig om den formella rätten, och icke heller vid dechargedebatten som i F. K. helt oförmodadt slutade, på detta sätt belyst. Men det skedde senare vid föredragningen af statsutskottets utlåtande nr 109 angående revisorernas anmärkningar rörande de olika öfverskridanden, som ägt rum. Och det är under denna den konstitutionella utvecklingens synpunkt, som förevarande omdebatterade sak skall ses och bedömas.

Allt det ojud, som denna sak föranledt, liksom statsutskottets anmälan till K. U. betecknar därför ett återfall till en af utvecklingen redan öfvergifven ståndpunkt, men ett återfall som omöjligan kan betyda en verklig återgång. I afseende på R.-O. § 39 likaväl som i fråga om R.-f. § 106 måste praxis segra öfver en formalistisk bokstafsträldom. Därom kan intet tvifvel råda. Men en historiens ironi är det, att just det parti, som ständigt brukar tala om vår urmodiga författning och våra föråldrade grundlagsparagrafer, att just det skulle falla tillbaka till denna af praxis öfvergifna ståndpunkt. Detta är reaktionärt, verklig reaktionärt — men stridsifvern har gjort, att man icke märkt det. Det är kampen om makten, som spelat vederbörande detta spratt

Kampen om makten gick för öfrigt som en röd tråd genom hela riksdagsarbetet detta år. Man märkte det isynnerhet i fråga om försvaret, men för öfrigt om de flesta andra frågor också.

Försvaret har vid denna riksdag i fullaste mått visat sig vara, hvad uti årets första häfte af denna tidskrift om detsamma sades — en partifråga så som intet annat. Det är både en olycka och en skam för vårt folk, att det så skall vara. Men sällan har detta kommit klarare fram än vid 1911 års riksdag. Socialisterna motionerade om stor nedsättning och därefter skeende afskrifning af försvaret, allt för att få pengar till arbetarnes olika önskemål. De radikale fordrade ny undersökning om landets ekonomiska bärkraft med tydlig vink om att försvaret får vänta, tills ålderdomsförsäkringen m. m. fått sitt. För öfrigt yrkades afslag på allt hvad regeringen begärde utöfver status quo, vare sig det kostade pengar såsom F-båten eller icke såsom ändringarna i värnpliktslagen. Högern, som i denna sak städse representerat icke ett partiintresse utan riksintresset, tvangs på grund af situationen att taga parti, parti för regeringen. Kampen om taburetterna blef sålunda det, hvarom allt ytterst rörde sig äfven i denna sak.

Men detsamma återkom på de flesta områden af riksdagsarbetet. Det märktes på de tydliga ansatser till »visnepolitik», som i många fall visade sig. Ty lika frikostig, som A. K. var, med bifall till de många vänstermotionärernas mer och mindre omogna förslag, lika njugg därpå var den i fråga om de stora af regeringen framlagda propositionerna. I följd häraf blef resultatet särskildt beträffande årets stora lagfrågor mestadels negativt. Bättre gick det i de frågor, som berodde af gemensam votering, där som oftast ett positivt resultat kom till stånd. Medan sålunda icke blott de båda försvarsministrarne utan äfven finans- och civilministrarne erhöilo det mesta af hvad de i den vägen föreslagit, fick justitieministern så mycket mera sitta emellan. Han kan emellertid taga detta med lugn, ty afslagen på hans förslag gällde för visso vida mer den hatade ministären i dess helhet än honom personligen.

Som en tiraljörseid vid sidan om de stora attackerna ha slutligen interpellationer pågått hela riksdagen igenom. Huru mycket interpellanterna känt sig belåtna med sina frågor och de svar

de fått, veta de endast själfva. Men något annat resultat än att förorsaka A. K. åtskilliga natt- och straffplena ha de ej haft.

I maktkampens tecken började denna riksdag och på samma sätt slutade den. Men hvilken skilnad mellan remissdebattens hotfulla *pereat* genom Herr Staaffs mun och dechargedebattens resignerade kritik af Herr Edén. Det ligger en tid full af strid men icke af seger däremellan. En sak är härvid särskildt att beakta. Striden har ledts af den radikala borgerliga vänstern och för dess räkning, men socialisterna ha troget stått sina vänner bi. Jag är sålunda öfvertygad om att uti mer än 90 % af alla voteringar, dessa båda gått samman. Detta varslar om framtiden. För den stundande valkampanjen ha visserligen skilda program utgifvits af hvardera partiet. Men är ej detta en strategi efter Moltkes berömda grundsats: *getrennt marschieren, vereint schlagen?* Årets riksdagshistoria tyder därpå. Fråga är blott, om ej det svenska folket genomskådar den strategien och vid höstens val uttalar sin dom däröfver.

Om Islands statsretlige Stilling.

Et Svar til Redaktør Ragnar Lundborg.

Af

Dr. juris **Knud Berlin**

Professor i offentlig Ret og islandsk Ret ved Københavns Universitet.

I dette Tidsskrift for 1910 har Hr Redaktør RAGNAR LUNDBORG skrevet en Afhandling om »Islands folkeretlige Stilling». Da Redaktionen heldigvis i en Anmærkning udtrykkeligt udtaler, at Tidsskriftet ikke ved Optagelsen af Hr Lundborgs Artikel har taget Stilling til de deri udtalte Anskuelser, hverken for eller imod, tør jeg maaske haabe at finde Husly for en Imødegaaelse. Den nævnte Artikel er nemlig saa fuld af Urigtigheder og i den Grad partisk overfor Danmark, at man fra dansk Side ikke kan ønske, at en slig misvisende Fremstilling skulde staa uimodsagt i et anset svensk Tidsskrift som en formentlig sagkyndig Videnskabsmands upartiske Dom.

Hr Lundborg kalder sin Artikel: »Islands folkrättsliga ställning». Om Islands folkeretlige Stilling er der dog ingen Tvivl: Folkeretten bygger paa de faktisk bestaaende Forhold, og da Island i mange Aarhundreder har været folkeretligt anerkendt som en Del af Danmarks—Norges og efter 1814 som en Del af Danmarks Rige, vil der ikke kunne ske nogen Forandring i denne Islands forlængst fastslaaede folkeretlige Stilling, med mindre der foregaar en fuldstændig Ændring i Landets hele nuværende Stilling til Danmark.

Om Islands nærmere statsretlige Stilling indenfor det danske Rige, har der derimod i nyere Tid været gjort meget afvigende Meninger gældende, særlig dog fra islandsk Side og aldrig før fra Ti-

den omkring 1848, da den bekendte islandske Politiker JON SIGURDSSON rejste Islands Nationalitetskamp og til Støtte for denne opstillede den Lære, at Island altid siden den gamle Overenskomst med Norges Konge af 1262 havde udgjort ett selvstændigt Land i blot Personalunion med Norge og Danmark. Denne Lære er siden i hele den følgende politiske Kamp blevet fremholdt fra islandsk Side som det Hovedgrundlag, hvorpaa de islandske Fordringer om større og større Ligeberettigelse med og Uafhængighed af Danmark bygges. Og i Hr Lundborg synes disse politiske Fordringer og de derpaa byggede historiske og statsretlige Konstruktioner at have faaet en ligesaa trofast som troende Talsmand.

Hr Lundborg gaar endog i sin Iver — mere kongeligsindet end Kongen selv — videre end selv Jon Sigurdsson nogensinde dristede sig til. Thi medens denne dog ikke turde gaa videre end til at kalde Island et selvstændigt »Land», vel vidende, at Island aldrig nogensinde i Historien kaldes »Stat» eller »Rige», hævder Lundborg uden Sky, at Island i 1262 blev og endnu retligt er et suverænt *Kongerige*, *Kongeriget Island*. Desværre for ham findes der lige indtil den nyeste Tid ikke det allermindste offentlige eller private Dokument fra de forløbne mange Aarhundreder, hvori nogen være sig Islands Regering eller Islænderne selv nogensinde har kaldet Island saa. Men dette generer ikke Hr Lundborg. Han henviser i sin Artikel som Hjemmel eller Støtte for denne sin Lære til to Kilder¹. Den ene er et af D:r JON THORKESSON og EINAR ARNORSSON i 1908 udgivet islandsk Skrift, hvis blotte Titel: »Islands Rigsrettigheder» (Ríkisrettindi Íslands) tydeligt nok angiver dets udprægede partipolitiske Tendens. Men ser man efter paa det angivne Sted S. IV i nævnte Skrift, saa anfører de paaberaabte islandske Forfattere i Virkeligheden ingen anden Hjemmel for Islands Stilling som suverænt Kongerige end — Redaktør LUNDBORG selv i hans kort før i 1908 i Berlin udgivne Skrift: »Islands staatsrechtliche Stellung!» Ja, de udtaler endog her udtrykkeligt, at han — altsaa Lundborg — »er den første Mand, der har haft Mod til at sige det rent ud, at Island har altid været og endnu er de jure et selvstændigt Rige, selvom det paa Grund af

¹ Se dette Tidsskrift for 1910 S. 233.

Tyranni ikke har faaet Lov til at nyde disse sine Rigsrettigheder i Gerningen»¹. Den anden Kilde angives — man tror knapt sine egne Øjne! — paa følgende Maade: »Sveinn Björnsson, Islands *Adressebog* 1910, S. 3.» Jeg har ikke Fornøjelsen af at kende dette sidste som *Adressebog* muligvis fortræffelige Værk². Men unægtelig synes Hr Lundborgs Berømmelse for Mod mig ikke ganske ufortjent, naar han virkelig drister sig til i et statsvidenskabeligt Tidsskrift som *Hjemmel* eller *Støtte* for sin Lære om Islands Stilling som Kongerige lige fra 1262 og til nu at henvise foruden til sine egne Paastande, gentagne af andre, til — en islandske *Adressebog* af Aar 1910!

Dette burde egentlig være nok. Men jeg skal dog — ikke af Hensyn til Hr Lundborgs videnskabelige Autoritet, men af Respekt for den svenske Offentlighed, hvis Dom han paakalder, — gaa videre. At Island i hvert Fald er en *suveræn Stat* i blot Personalunion med Danmark, derom nærer Hr Lundborg ingen Tvivl. Han erkender dog, at man for at bevise det skal gaa meget langt tilbage i Historien, og henviser da til et Dokument om Islændernes gamle Overenskomst, som formentlig skal være fra Aaret 1263, et Dokument, han derfor leverer en ordret Oversættelse af³. Denne Oversættelse burde han dog have erstattet med en anden, thi den af ham oversatte Text stammer bevisligt ikke fra Aaret 1263. Han henviser ganske vist til *Støtte* herfor igen til det ene af de af ham tidligere anførte islandske Kildeskrifter — denne Gang dog ikke til »Islands *Adressebog*» men til »Islands Rigsrettigheder». Han er desuagtet ikke uvidende om — thi han

¹ Helt rigtigt er dette dog ikke. Som Lundborg selv i »Islands staatsrechtliche Stellung» S. 36 oplyser, er Tanken om Island som suverænt Kongerige først udkastet i 1907 i en politisk Piece af den da yderligst gaaende islandske politiske Forfatter, Lægen Dr. Gudmund Hannesson. Derimod tillkommer der Lundborg Æren for, saasart denne nyeste islandske Fortolkning opdukkede, øjeblikkelig og uden mindste Kritik i sit i 1907 udarbejdede, i 1908 udkomne Skrift, at have ophøjet den til upartisk, bevisunderbygget »Videnskab».

² Dette ved Hr Lundborgs Benyttelse af det som videnskabelig Kilde intressante Skrift er endnu ikke naaet ned til de danske Biblioteker. En tidligere dansk Udgave af denne *Adressebog* indeholder kun Adresser paa islandske Næringsdrivende m. v., men intet om Island som Kongerige.

³ Nærvær. Tidsskrift 1910 S. 231 fg.

hentyder selv dertil i en Note —, at de ypperste Autoriteter paa dette Omraade, saaledes fremfor alt KONRAD MAURER og nylig ogsaa den fremragende islandske Lærde, Prof. Dr BJÖRN MAGNUSSEN OLSEN med uigendrivelige Grunde har godtgjort, at dette Dokument *umuligt* kan være fra 1263¹. Dets egen Text viser det klart. Det udtaler saaledes bl. a. i Indledningen, at *al* Almuen paa Island har vedtaget denne Erklæring paa Altinget, men i 1263 havde endnu en hel Landsfjærding, nemlig hele Islands Østland, ikke underkastet sig Kongen — dette skete som bekendt først Aaret efter. Dernæst lover Islænderne bl. a. at ville betale Kongen slig Skat og Tingfareafgift, som *Lovbogen* bestemmer, men Islænderne fik ingen Lovbog før i 1271—73 (*Járnsiða*) og 1281 (*Jónsbogen*), og Tingfareafgiften blev overhovedet først nærmere bestemt i *Jónsbogen* 1281, saaledes at Dokumentet *maa* være efter den Tid. Maurer og Björn Olsen er da ogsaa enige om, at den Kong Haakon, Islænderne her hylder, ikke er Kong Haakon Haakonsson, men Kong Haakon Magnusson, og at Dokumentet først er fra c. 1300 og altsaa slet ikke er den gamle Overenskomst med Kongen fra 1262—64 men et senere ensidigt islandsk Hyldingsbrev udstedt til den nye Konge Haakon Magnusson². Og det er derfor uforklarligt, hvorfor Lundborg, naar han dog vil gaa tilbage til den fjærne Middelalder, ikke anfører selve den gamle Overenskomst af 1262, hvoraf Afskrifter haves, — uden fordi dette ærværdige gamle Middelalderbrev, som jeg nedenfor skal meddele i Oversættelse, er endnu fattigere og ubestemttere i sine Udtalelser end

¹ Se KONRAD MAURER, *Island von seiner ersten Entstehung bis zum Untergang des Freistaates 1874* S. 470 flg.; BJÖRN M. OLSEN, *Um uphaf konungsvalds á Íslandi, 1908* S. 51 flg.

² Lundborg udtaler ganske vist, l. c. S. 231 Noten, at det er af underordnet Betydning, hvilket Aar den af ham anførte »Overenskomst« blev indgaaet; Hovedsagen er, at den er blevet indgaaet, hvilket er historisk bevist. Men ogsaa dette er ganske urigtigt. Thi som selv »Islands Rigsrettigheder« S. 15 tilstaar, blev der aldrig efter 1262 indgaaet nogen ny formelig Overenskomst mellem Islænderne og Kongen. Der blev kun Tale om, at Islænderne gentagne Gange ensidigt i deres Hyldingsbreve ved ny Kongers Tiltrædelse paaberaabte sig den gamle Overenskomst og undertiden opstillede ny Fordringer, som det imidlertid er ganske uvist, om Kongerne ansaa sig for bundne ved.

det, han anfører, og derfor endnu vanskeligere at bygge noget i Nutiden paa.

Thi holder man sig til denne den virkelige gamle Overenskomst¹, vil det ses, at det, hvorpaa man fra islandsk Side egentlig alene kan bygge Læren om, at Island i 1262 kom i blot Personalunion med Norge og ikke blev et norsk Skatland eller i videre Forstand en Del af Norges Rige, som de fleste ikke-islandske Historikere antager, i Virkeligheden indskrænker sig dertil, at den gamle Overenskomst ikke direkte i sine Ord udtaler, at Islænderne underkaster sig Norge, men kun taler om Underkastelse under Kong Haakon og hans Arvinger, hvoraf sluttes, at Forbindelsen altsaa kun skulde være med Kongen personlig. Men at denne Slutning ved gamle Middelalder-Dokumenter i hvert Fald er højst usikker, er klart, da Kongen og Riget jo i gamle Dage udadti var et, saaledes at en Underkastelse under Norges Konge naturligt maatte forstaaes som en Underkastelse under hans Rige, især da det er vist, at Kongen *ikke* betegnes som Islands Konge. Den samme Sprogbrug, at der tales om et Lands Afstaaelse til en Konge og derved tillige menes til hans Rige, er jo ogsaa oftere brugt mange Aarhundreder efter i folkeretlige Aktstykker. Jeg skal her — af let forstaaelige Grunde — ikke henvise til Kieltraktaten af 1814, hvorved Norge afstodes til Kongen af Sverig men ikke formelt til Sverig. Men jeg skal som Exempel nævne en langt senere Traktat, nemlig Fredstraktaten af 30 Oktober 1864, hvorved Kongen af Danmark gav Afkald paa Slesvig, Holsten og Lauenborg til Fordel for Kejseren af Østrig og Kongen af Preussen, men hvor dog ingen vil paastaa, at disse Hertugdømmer derved kom i blot sideordnet Personalunion til Østrig og Preussen og altsaa ikke blev underkastet selve disse Rigers Myndighed og Afgørelse med Hensyn til deres fremtidige Stilling.

Men hvorledes man end vil fortolke selve den gamle Underkastelsesoverenskomst af 1262, saa er det under alle Omstændigheder givet, at dens Udtryk er saa ubestemte og uklare, at det afgørende maatte blive, hvorledes den i den følgende Tid blev forstaaet saavel af Norges Konge som af Islænderne selv, saasnart

¹ Se i det følgende S. 183, hvor den findes gengivet saavel paa Islandsk som i Oversættelse.

Islands Stilling til Norge nærmere i det enkelte blev ordnet. Denne nærmere Ordning skete ved Indførelsen af Islands Lovbøger i 1271 og 1281 samt ved hele den følgende historiske Udvikling. Og her kan det ikke nægtes, at Island allerede ved Indførelsen af Lovbøgerne, der vedtoges af Islænderne selv paa Altinget, blev anerkendt som en Del af Norges Rige og nærmere bestemt som et norsk Skatland. Dette fremgaar navnlig klart af den i 1281 vedtagne Jonsbogs Kristendomsbalk, hvis Gyldighed Lundborg ikke bestrider¹. Her siges det nemlig i dens Kap. 4, at kun én skal være Konge over alt Norges Konges Vælde saavel indenlands som i Skatlandene. Thi da Island her slet ikke særligt nævnes, er det dermed givet, at det uden videre regnes med ind under Norges Konges Vælde eller Norgesvælde (Norges Rige)², og da det ikke vel kunde henføres under Indlandet, betragtes det altsaa som norsk Skatland eller Lydland. Men hermed er i Virkeligheden allerede al Tale om Island som et særligt islandsk Kongerige i blot Personalunion med Norge udelukket, hvorimod det ikke var i Strid med Stillingen som norsk Skatland, at Island overensstemmende med den gamle Overenskomst bevarede visse særiige Landsprivilegier navnlig en særlig indre islandsk Lovgivning, eller at dets Forhold til Norge iøvrigt endnu længe var af en vis ubestemt Karakter og først mer og mere fæstnedes ved hele den følgende historiske Udvikling.

Hvad fremdeles den følgende Tid indtil Enevælden angaar, da betegnes Island ikke blot altid af Norges og Danmarks Konger som et norsk Skatland eller Land under Norges og Danmarks Krone, men den samme Opfattelse af Islands Stilling anerkendes ogsaa mangfoldige Gange fra Islændernes egen Side. For blot at nævne ganske enkelte Exempler skal jeg henvise til at Islænderne selv i den Hyldingsed, de aflagde paa Altinget til Kong Kristiern III i 1551, svor paa, at Island »stedse og fra gammel Tid har lig-

¹ Se »Islands staatsrechtliche Stellung» S. 27. Derimod vilde som bekendt JON SIGURDSSON hævde — med ganske uholdbare Grunde — at Jonsbogens Tronfølgereregler skulde være uægte netop fordi de utvivlsomt viser, at Island betragtedes som et norsk Skatland.

² At »Norges Konges Vælde» betyder ganske det samme som »Noregsvældi» eller »Noregr» (Norge) i videre Forstand, fremgaar af Kristendomsbalkens Kap. 3.

get og hørt til og endnu er et tilliggende Ledemod under Norges Krone»¹. Og da Lundborg fra Aaret 1649 anfører en Udtalelse, hvori Islænderne beder om i Henhold til den gamle Overenskomst at maatte faa gudfrygtige og retfærdige islandske Sysselmænd, hvad der jo som anført slet ikke, saaledes som Lundborg synes at tro, var i Strid med Landets Stilling som Skatland eller Lydland under Danmarks—Norges Krone, skal jeg anføre et Par andre Udtalelser fra samme Aar, der klart viser Landets virkelige statsretlige Stilling paa den Tid. Det af Lundborg nævnte Andragende er utvivlsomt en Bøn fra Islænderne til den ny Konge Frederik III i Anledning af, at han havde sendt den kgl. Lensmand till Island for at afkræve Islænderne den lovbefalede Hyldingsed ved Tronskifte, en Lejlighed, der naturligtvis gerne benyttedes af Undersaatterne til at fremkomme med Klager og Bønner til den ny Konge. I det Brev, hvori Kongen i 1649 afkræver Islænderne Hylding, udtaler han, at han ikke tvivler om, at de i den Henseende vil anstille og forholde sig »som lydige og tro Undersaatter lige ved *andre disse Riger inkorporerede Lande*»² — han betragter altsaa Island som et under Rigerne Danmark—Norge lydende Land. Og at Islænderne selv hyldede den samme Opfattelse, frengaar af deres samme Aar paa Altinget aflagte Hyldingsed til Kongen, hvori de sværger at være Kongen huld og tro, »hans Majestæts og *Danmarks og Norges Rigers* Gavn og Bedste vide og ramme, *Rigernes* Skade og Fordærv af meste Evne och Formue at afværge»³. Men hvorledes er det muligt overfor saa klare Udtalelser at fastholde Paastanden om Island som et selvstændigt Kongerige sidestillet Danmark—Norge?

Men endnu umuligere er det, naar det er bevisligt, at Jon Sigurdssons Paastand om, at Island lige fra 1262 og til Enevælden skulde have staaet alene under Kongen men ikke under andre norske eller danske Rigsmyndigheder, er fuldstændig falsk. Thi det er nemlig en Kendsgerning, at det norske og senere det danske Rigsraad næsten lige fra Lovbøgerne og indtil Enevælden deltog ved Kongens Side og i hans Forfald paa egen Haand i hele

¹ Jvf. bl. a. »Rikisrettindi Íslands» S. 83.

² L. c. S. 102 Note 2.

³ L. c. S. 103.

Islands Styre som Islands øverste dømmende, lovgivende og udøvende Myndighed — i Virkeligheden i fuld Overenstemmelse med Islands egen Lovbog, der i slige Tilfælde paalagde Kongen at indhente sine »bedste Mænds» Raad og Samtykke uden at udtale, at disse »bedste Mænd» skulde være Islændere. Og det er ligeledes en Kendsgerning, at Islænderne ikke blot indirekte men ogsaa direkte mangfoldige Gange har anerkendt denne Rigsraadets Ret og Myndighed. Ikke blot anerkendte de altid lige fra den første Tid Kongens norske Raad, senere Rigsraadet, som den øverste Domstol i islandske Sager sammen med Kongen, men de gjorde det ogsaa, hvad særlig er tydeligt i den senere Tid, i alle andre Anliggender. Jeg skal her som ganske enkelte Exempler henvise til, at Islænderne paa Altinget 2 Juli 1564 henviser den af dem vedtagne store Forordning om Straf for Sædelighedsforbrydelser, den saakaldte Store-Dom, til Stadfæstelse og Forbedring af Kongen og *Danmarks Riges Raad*¹, og at de i Vaabendommen af 1581 ligeledes henskyder hele den nærmere Lovordning af dette Æmne til Kongen selv og *Danmarks Rigsraad*². Men ikke nok dermed! I den Grad anerkendte Islænderne Norges Rigsraad som en Rigsmyndighed med Ret til at befale ogsaa over Island, at Islands egne bedste Mænd, navnlig de islandske Bisper, igennem Aarhundreder, naar de opholdt sig i Norge, *sad som selvskrævede og edsvorne Medlemmer i selve Norges Rigsraad!*

Alt dette, som uimodsigeligt viser, at Islænderne selv Aarhundreder før Enevælden betragtede Island som en Del af Norges og senere Danmarks—Norges Rige, har de islandske Forfattere siden Jon Sigurdssons Tid ved gennemført Fortielse navnlig af Rigsraadets virkelige Stilling til Island søgt at kaste et tæt Slør over, men dette har jeg i mit Skrift om Islands statsretlige Stilling af 1909, som Lundborg godt kender — han har selv anmeldt det i sit Blad — ført fuldt Bevis for. Og Lundborg er sikkert heller ikke uvidende om, at Islands kyndigste nulevende Historiker Prof. Dr. BJÖRN MAGNUSSEN OLSEN fuldstændigt har tiltraadt denne min Fremstilling af Rigsraadets Stilling til Island, ja endog udtalt de

¹ Lovsamling for Island I S. 88.

² Saga Magnúsar príða efter Jóns Thorkelsson 1895 S. 68 pj.

djærve og sande Ord, at ingen *der vil tale Sandhed*, kan nægte, at Islænderne direkte og indirekte har anerkendt denne norske Rigsmyndigheds Medvirkning i Islands Anliggender¹. Men hvorfor fortier da Lundborg alt dette? Han udtaler vel svævende, at »under tidernas lopp och genom omständigheternas makt» blev »unionen snart i själfva verket en realunion och så småningom blef Island allt mer och mer betraktadt som ett danskt biland»². Men han tilføjer: »någon rättslig grund därför fanns emellertid ej, utan den var endast beroende på den särskildt under dessa tider rådande starkares rätt öfver den svagare». Men hvilken stærkere Retsgrund kan man i Historien kræve end den, at Islænderne selv paa Altinget ved Jonsbogens Vedtagelse 1281 anerkender Island som norsk Skatland, og at de gør det samme i Hyldingseder aflagte paa Altinget og gennem mer end tre Aarhundreders direkte og indirekte Anerkendelse af det norske og danske Rigsraads Ret og Myndighed over Islands Styre?

Hvad Lundborg dernæst udtaler om, at Kongeloven af 14 November 1665, der nærmere bestemte Kongens i 1660 indførte Enevoldsmagt over hans Riger Danmark og Norge og de dertil hørende Lande, derunder ogsaa Island, aldrig skulde have haft Gyldighed paa Island, endda han senere paastaar, at Kongen endnu paa visse Omraader skulde være enevældig Konge paa Island, er ligesaa urigtigt. Han kan kun antages at ville støtte denne Paastand paa det Jon Sigurdssonske Argument, at Kongeloven ikke findes tinglæst paa Island, men da den heller ikke nogensinde blev tinglæst hverken i Danmark eller Norge, hvor dog ingen har bestridt dens Gyldighed, — den blev endog først offentliggjort 45

¹ BJÖRN M. OLSEN, Enn um uphaf konungsvalds á Íslandi, 1909 S. 71.

² Nærvær. Tidsskr. 1910 S. 233. Han synes her at ville fremstille det, — jvfr. Udtrykket »dansk Biland» — som om det først var i den senere Tid og kun i Forhold til Danmark, at Island blev betragtet som et »Biland». Men dette er ganske falsk. Foruden hvad jeg i det foregaaende har anført, skal jeg henvise til, at allerede i Magnus Lagabøters Hirdsskraa af c. 1274, altsaa kun 10 Aar efter Islands endelige Underkastelse, omtales Island sammen med Orknøerne som norsk Skatland, og den norske Frd. af 1306 om Handelen paa det nordlige Norge og Skatlandene, der er samtykket bl. a. af den bekendte Islænder, Lovmand Haukr Erlendsson, taler om »Island eller andre Skatlande».

Aar efter dens Udstedelse! —, er hele Paastanden grebet ud af Luften.

Hvad den nugældende Ret angaar, vil Lundborg overenstemmende med den herskende islandske Lære hævde, at Loven af 2 Januar 1871 om Islands forfatningsmæssige Stilling i Riget skulde være retlig ugyldig, fordi den er ensidigt givet af den danske Lovgivningsmagt og formentlig aldrig godkendt fra islandsk Side. Jeg skal nu ikke dvæle ved, at denne Lov som givet af hele Rigets øverste Lovgivningsmagt i Kraft af Islands historisk givne Stilling som en Del af Riget maatte være formelt gyldigt given for dette Land ogsaa uden dettes direkte Samtykke, selvom det var politisk set ulykkeligt, at det ikke viste sig muligt at opnaa Islændernes forudgaaende Billigelse af dens Indhold. Men at denne Lov, efter hvis § 1 Island er en uadskillelig Del af den danske Stat med særlige Landsrettigheder, i hvert Fald senere — trods Islændernes Protester paa Papiret — faktisk er godkendt fra islandsk Side, lader sig i Virkeligheden ikke bestride. Thi selve Forfatningsloven for Islands *særlige Anliggender* af 5 Januar 1874, der blev givet af Kongen i Henhold til den stiltiende Fuldmagt, der laa i Loven af 2 Januar 1871, hviler med Navns Nævnelser paa denne sidste Lov som sin Basis¹ og er ganske uden Indhold uden denne, da den ikke selv angiver, hvilke der er Islands særlige Anliggender, men her alene henviser til Loven af 1871. Men Forfatningsloven af 1874 har Islænderne selv altid godkendt og stadig levet under², samt yderligere endog udtrykkeligt god-

¹ Forfatningsloven for Islands særlige Anliggender af 5 Januar 1874 begynder saaledes med i sin § 1 at udtale: »I alle Anliggender, der i Henhold til Lov om Islands forfatningsmæssige Stilling i Riget af 2 Januar 1871 § 3 ere særlige for Island, har Landet sin egen Lovgivning og Forvaltning».

² Dette blev ogsaa aabent erkendt paa Altinget i 1909 i Mindretallets Betænkning. Det anføres her, Altingstidenden for 1909 A. S. 950, at Forfatningsloven af 1874 er bygget med Navns Nævnelser paa Loven af 1871. Og denne — Forfatningsloven — har vi aldrig protesteret imod; den har vi stiltiende taget imod og levet under. Derfor uden at vi behøver at dvæle ved, om de har Ret, der siger, at vi paa forskellig Maade har anerkendt Loven af 1871 — — —, saa er der ingen Tvivl om, at i Gavn og Gerning udgør vi en Del af det danske Rige; enten vi synes om det eller

kendt ved den af Altinget selv saa godt som enstemmig vedtagne Forfatningsændringslov af 1903. At hele Islands nuværende Forfatning hviler paa Loven af 1871, og at Islands særlige Forfatningsmyndighed derfor skyldes en *Delegation af den danske Statsmagt*, indrømmede da ogsaa Islands Minister HANNES HAFSTEIN selv paa Altinget i 1909¹.

Ligesaa uholdbart er hvad Lundborg anfører for at bevise, at Island ogsaa efter den nugældende Ret skulde være de jure en suveræn Stat i blot Personalunion med Danmark. Vel er Islands Selvstyre efter Forfatningslovene af 1874 og 1903 overordentlig vidstrakt, og faktisk nyder Island, som altsaa ogsaa Lundborg erkender, paa de aller fleste Omraader næsten ganske samme Frihed som et fuldt selvstændigt Land. Det har saaledes forlængst faaet et Home Rule, mere udstrakt end det, Irernes Fører Redmond i Øjeblikket sætter som sit store Maal at vinde for sit Land, og nogen praktisk Grund till Klage over Undertrykkelse af Islands Nationalitet og Frihed foreligger derfor ikke. Men, som Prof. BLOMBERG i sin »Svensk Statsrätt» udtaler, selv den mest vidstrakte Frihed for et Land godtgør ikke, at det retligt kan betragtes som en selvstændig Stat, naar dets Statsmagt retligt dog er delegeret Statsmagt. Dette gælder saaledes, som han nævner, om Storbritanniens vidstrakte Besiddelser hinsides Havet, Indien, Kanada, Kapkolonien — nu Sydafrikas Forenede Stater — og Australien, i det disse mægtige Lande, hvor vidtstrakt Frihed og Selvstyre, ja faktisk næsten Uafhængighed de end nyder, alligevel utvivlsomt ikke er selvstændige Stater i Personalunion med Storbritannien men Besiddelser under Englands Krone. »Ligesaa lidt», tilføjer Blomberg, »kan der tillægges Island Statskvalitet uagtet dets egen-dommelige Særstilling indenfor det danske Monarki»².

Hvad Lundborg anfører for, at Island skulde staa i blot Personalunion med Danmark, er da heller ikke andet end, hvad der

ikke.» Naturligvis har Islænderne endnu mindre nogensinde haft noget imod at modtage det Tilskud af 60,000 Kr., der hvert Aar ydes af *Statskassen* til Bestridelse af Islands særlige Udgifter i Henhold til Loven af 1871 § 5, endda Ordet »Statskassen» tydeligt nok angiver at kun Riget som Helhed, ikke Island udgør en Stat.

¹ Altingstidenden 1909 B. II S. 1430.

² BLOMBERG, Svensk Statsrätt, Upsala 1908 S. 18.

genfindes i de selvstyrende britiske Kolonier. Dette gælder saaledes ikke blot, hvad han selv maa indrømme, om Islands særlige Toldlovgivning, men ogsaa om den islandske Ministers Ret til i et enkelt Tilfælde efter Bemyndigelse af Rigsmyndigheden at afslutte Overenskomster af ikke-politisk Karakter med fremmede Stater. Med Hensyn til Afslutningen af Traktater skal jeg iøvrigt nævne, at f. Ex. alle Danmarks mange Voldgiftstraktater med fremmede Stater er vedtagne af den danske Rigsdag, men ikke af Altinget, men gælder dog ligefuldt ogsaa for Island, i det Danmark selvfølgelig ikke med sin gode Vilje vil lade det komme til Krig for islandske Tvistigheders Skyld, naar det ellers ønsker at lade alle sine andre Tvistigheder med fremmede Stater afgøre ved Voldgift.

Ganske absurd er, hvad Lundborg udtaler om, at Island ikke skulde have Forsvarsvæsen fælles med Danmark, fordi Islændere ikke er værnepligtige i den danske Hær, og der ikke er garnisoneret Soldater paa Island. Han er rimeligvis uvidende om, at den danske Værnepligtslov af 6 Marts 1869 § 1, hvorefter enhver Mand, der har dansk Indfødsret, er værnepligtig, selv fra denne Hovedregel undtager ikke blot dem, der er fødte paa Island, men ligesaa fuldt dem, der er fødte paa Færøerne — der er et Amt i det egentlige Danmark — eller paa de danske Besiddelser udenfor Europa. Derimod kan han ikke være uvidende om, at danske Værnepligtige paa danske Krigsskibe Aaret rundt holder Vagt paa Søterritoriet ved Islands Kyster forat beskytte de islandske Fiskere mod fremmede Trawleres Overgreb, saaledes at altsaa Søterritoriet omkring Island ligesaa vel som Rigets øvrige Søterritorium staar under den danske Krigsmagts Varetægt.

Mest umuligt er dog Lundborgs Forsøg paa at konstruere en særlig islandsk Indfødsret, uden hvilken en særlig islandsk Stat ikke godt kan existere. Han anfører ganske vist selv, at selve Islands Forfatningslov af 5 Januar 1874 i sin § 4 kræver som Betingelse for at blive Embedsmand i Island, at man skal have den almindelige d. v. s. *danske* Indfødsret. Men ikke desto mindre vil han paastaa¹ — ud fra ganske naive historiske Slutninger —, at der før 1874 skulde have existeret og endnu stadig bestaa en sær-

¹ Nærvær, Tidsskr., 1910 S. 228 fg.

lig islandsk Statsborgerret. Jeg skal nu ikke lyse efter, hvilken særlig islandsk Lov der skulde fastsætte Reglerne for denne særlige islandske Indfødsrets Erhvervelse og Fortabelse; thi en saadan Lov eksisterer ikke, og Lundborg maa da ogsaa selv indrømme, at en »lagligt fastställd isländsk medborgarrätt finnes icke». Heller ikke skal jeg dvæle ved, at det stadig ikke falder nogen Islænder ind, der søger Embede eller bosætter sig i Danmark, at den danske Indfødsret ikke skulde udstrække sig ogsaa til Island. Men da Lundborgs Fremstilling er helt forvirret her, skal jeg til Retledning oplyse, hvorledes de nyeste Forandringer i Danmarks Indfødsretslovgivning er blevne gjort gældende for Island. Ved Loven af 19 Marts 1898 om Erhvervelse og Fortabelse af Indfødsret gjordes der en gennemgribende Forandring i de tidligere siden 1776 gældende Regler vedrørende dansk Indfødsret, idet nu Afstammingsprincippet konsekvent lagdes til Grund. Denne af Kongen og den danske Rigsdag givne Lov, der kun kender *dansk* Indfødsret, udtaler udtrykkelig i sin § 13, at den gælder for »alle Dele af den danske Stat», altsaa ogsaa for Island, og i Overensstemmelse dermed kundgjordes den udenvidere paa Island ved en Kundgørelse af samme Datum af det *danske* Indenrigsministerium som *eo ipso gældende for Island*. Ti Aar efter foretoges der visse Ændringer i denne Lov ved en ny dansk Rigslov af 23 Marts 1908, og denne Lov blev derefter bekendtgjort paa Island af det siden den Tid oprettede ny Ministerium for Island som ligeledes uden videre gældende ogsaa for Island. Under denne sidste Bekendtgørelse af 10 April 1908 staar den islandske Minister HANNES HAFSTEINS Navn, og Islands egen Minister har altsaa derved saa formeligt som muligt paa Islands Vegne godkendt, at Island er en Del af den danske Stat, at dansk Indfødsret ogsaa udstrækker sig over Island, og at Lovgivningsmagten i de hele Riget vedkommende Anliggender alene er hos Kongen og den danske Rigsdag. Men herved ses det tillige, at to andre af Lundborgs mange dristige Paastande, nemlig baade den, at Kongen endnu overfor Island skulde være enevældig Monark i de Anliggender, der ikke er Islands særlige Anliggender, og den, at danske Rigslove aldrig skulde kunne blive gældende Love for Island uden Altingets Samtykke, falder til Jorden som de uhjemlede Paastande, de er.

Det foregaaende vil vistnok allerede tilstrækkeligt have belyst den næsten afvæbnende Overfladiskhed og Mangel paa videnskabelig Kritik, der udmærker Hr. Lundborgs Forfatterskab. Men jeg skal dog til Slutning tillade mig at anføre endnu et Exempel derpaa, der fuldtud kan staa Maal med hans Paakaldelse af en islandsk Adressebog som videnskabeligt Aktstykke. I sit i 1908 udgivne Skrift »Islands staatsrechtliche Stellung», som han endnu i sin sidste Afhandling henviser til som sit Hovedskrift, af hvilket hans Afhandling kun er en nærmere Udvikling¹ opstiller han den dristige, for ikke at sige rent ud absurde Paastand, som han endnu fremdeles fastholder, at Islændernes gamle Overenskomst med Norges Konge af 1262 ikke blot endnu skulde være gældende — hvad der allerede er stærkt nok —, men endog være det *eneste gyldige Grundlag for Forbindelsen mellem Danmark og Island*². Islands egne Lovbøger, Islændernes mangfoldige Gange gentagne Hyldingseder til norske og danske Konger, sex Aarhundreders historiske Udvikling og hele den nugældende Lovgivning og Praxis slaar han med andre Ord en tyk Streg over! Dette er imidlertid i Virkeligheden det Grundpostulat, hvorpaa hele hans Lære bygger, og han udtaler derfor ogsaa — og fra sit Standpunkt for saa vidt med Rette —, at den gamle Overenskomst af 1262 er af den aller største Vigtighed, da jo hele det politiske Forhold mellem Island og Norge og senere Danmark efter hans Opfattelse er bygget derpaa³. Man maa derfor gaa ud fra som en Selvfølge, naar han bygger saa vidtgaaende Paastande paa dette gamle Middelalder-Dokument, at han da som alvorlig Videnskabsmand samvittighedsfuldt maa have gransket dets Text i alle dets Enkeltheder, og at han, naar han i sit tyske Skrift gengiver det i tysk Oversættelse, maa have oversat det rigtigt efter selve den gamle islandske Text, hvoraaf flere let tilgængelige Udgaver findes.

¹ Nærv. Tidsskr. 1910 S. 228 Note 1.

² Lundborg, Islands staatsrechtliche Stellung S. 51: »Die einzige juristisch gültige Akte, welche eine Norm für Islands Verbindung mit Dänemark gibt, ist die alte Unionsakte».

³ L. c. S. 24: »Die Vereinbarung vom Jahre 1262 ist von der allergrössten Wichtigkeit, da ja auf dieser das ganze politische Verhältnis zwischen Island und Norwegen und später Dänemark beruht.»

Dette bestyrkes da ogsaa, naar man ser, at han efter i sit tyske Skrift at have givet en formentlig ordret Oversættelse af Gamli Sattmali af 1262 i Noten alene anfører som sin Kilde Norges gamle Love I S. 461, hvor den islandske Text ganske rigtigt findes ¹⁾. Men ser man nøjere efter, vil man finde, at *hans Oversættelse aldeles ikke er foretaget efter den islandske Text, som han citerer*, men i Stedet uden at han nævner det, er gengivet efter en anden paa mange Punkter fejlagtig og mangelfuld Text, nemlig P. A. Munchs Oversættelse i hans »Det norske Folks-Historie» IV. 1:ste Bd S. 367 fg. Dette kan fuldkomment bevises derved, at den norske Historikers Oversættelse desværre er højst uheldig og unøjagtig, — maaske fordi P. A. Munch ofte arbejdede i Udlandet og stolende for meget paa sin mægtige Hukommelse mulig kan have nedskrevet Oversættelsen uden at have Grundtexten for sig. Men alle disse P. A. Munchs Unøjagtigheder og Udeladelser findes med slavisk Nøjagtighed gengivne hos Lundborg uden at han har undgaaet en eneste, hvad der umulig kunde vare sket, om han havde holdt sig til Originaltexten eller blot sat sig nogenledes ordentlig ind i den. For at denne min Beskyldning ikke skal staa som en løs Sigtelse, skal jeg nedenfor gengive den gamle Overenskomst, først selve den islandske Text, derefter en Oversættelse ordret efter den islandske Text, endvidere P. A. Munchs Oversættelse og endelig Lundborgs tyske Gengivelse. Saa vil enhver kunne dømme.

Gamli Sattmali af 1262:

<i>Den islandske Text i Norges gamle Love I S. 461.</i>	<i>Ordret Oversættelse efter Norges gamle Love I S. 461:</i>	<i>P. A. Munchs Oversættelse i »Det norske Folks Historie IV S. 367»:</i>	<i>Lundborgs tyske Gengivelse i Islands staatsrettlige Stellung 1908, S. 21 fg.</i>
<p>That var sam mæli bænda fyrir nordan land og sunan at their jatadu æfinlegann skatt herra N. konungi land og thegna med suordum Eidi XX alnir huer saa madr sem Thingfarar kaupi a at gegna. Detta fie skulu saman færa hreppstíorar og til skips og faa j hendr konungs umbodz manni og vera thaa ur aabyrgd um that fie.</p>	<p>Det var de Nordenlands- og Søndentands Bonders Overenskomst, at de tilsagde Herre N. N. Konge med svoren Ed Land, Undersaatter og evindelig Skat, 20 Alen for hver Mand som har at betale Tingfareafgift. Disse Penge skulle Repstyrerne samle og føre til Skibs og give Kongens Ombudsmand i Hænde og være da uden Ansvar for de Penge.</p>	<p>Vi tilstaa eder Kong Haakon Norges Konge Land, Thegner og evindelig Skat, 20 Alen for hver Mand, som betaler Tingfarekjøb. Disse Penge skulle Repstyrerne opkræve og bringe til Skibet samt overlevere Kongens ombudsmand, siden have de intet videre ansvar derfor.</p>	<p>Wir geloben Euch, König Haakon, Norwegens König, Land, Untertanen' und ewige Steuer, 20 Ellen für jeden Mann, der Thingfahrgeld zahlt. Dieses Geld sollen die Gemeindevorsteher erheben, zum Schiffe bringen und dem Bevollmächtigten des Königs übergeben, wonach sie nicht mehr verantwortlich dafür sind.</p>

¹ Lundborg, l. c. S. 22 Note 25.

Hier j mot skal konungr lata oss naa frídi og íslensdskum laugum.

Skulu vj skip ganga af Noregi til Íslandz í sumr enn næstu, en thadan j fra sem konungi og hinum bestum bændum landzins thikir hentazt landino.

Erfdir skulu upp gefazt fyrir Íslensdskum monnum j Noregi, hursu leinngi sem thær hafa stadi thegar rettir koma arfar til, eda therrira laughgr umbodz menn.

Landaurar skulo upp gefazt.

Slikann rett skulu íslensdskir menn hafa j Noregi sem thaa er therrir hafa bestann haft og thier haft sialfr bodit j ydrum brcfum og at hallda frídi yfir oss so sem gud gefr ydr fra-mazt all til.

Jarlinn vilium vier yfir oss hafa medan hann heldr trunad vid ydur en frid vid oss.

Skulu vier og vorir arfar hallda med ydur allan trunad medan thier og ydrar arfar hallda vid oss thessa sattar gjord. Enn lausar ef hun ryfst at beztu mana yfir syn.

Til thess legg eghaund aa helga bok og thui skyt eg til gudz at eg suer Hakoni konungi og Magnuse land og thegna og æfinlegan skatt med slikri

Herimod skal Kongen lade os faa Fred og íslandske Love.

Sex Skibe skulle gaa fra Norge til Ísland i de to næste Somre; men derefter saaledes som Kongen og de bedste Bønder i Landet synes bedst for Landet.

Arve skulle udleverages íslandske Mænd i Norge, hvor længe de end har staaet, saa snart de rette Arvinger kommer til eller deres lovlige Fuldmægtige.

Landører skal opgives.

Íslandske Mænd skulle nyde den Ret i Norge, som de have haft, da den var bedst, som I selv har tilbudt i Eders Breve, og I skulle holde Fred over os, saaledes som Gud giver Eder bedst Kraft til.

Jarlen vil vi have over os, saalænge han holder Troskab mod Eder og Fred med os.

Vi og vore Arvinger skulle holde al Troskab overfor Eder, saalænge I og Eders Arvinger holder overfor os denne Overenskomst, men være løste, hvis den brydes efter de bedste Mænds Skøn.

Derpaa lægger jeg Haanden paa den hellige Bog og kalder Gud till Vidne paa, at jeg sværger Kong Haakon og Magnus Land og Undersaatter og evindeligt Skat efter den

Sex Skibe skulle i hver af de to næste Somre gaa fra Norge til Ísland, men fra den Tid af skal dette ordnes paa den Maade, Kongen og Landets bedste Bønder finde tjenligst for landet.

Arveparter skulle oplades til íslandske Mænd i Norge, hvor længe de end have staaet, saansart de rette Arvinger komme til eller deres lovlige Ombudsmænd.

Landøre-Ydelsen skal ganske ophøre.

Íslandske Mænd skulle i Norge have saadan Ret, som den bedste, de nogensinde der have nydt, og som I selv have tilbudt os i eders Breve ligesom I og skulle holde Fred over os saa godt som Gud giver eder Styrke til.

Jarlen ville vi have over os, saalænge han holder Troskab med eder og Fred blandt os.

Denne Overenskomst skulle vi og vore Arvinger overholde med fuldkommen Troskab med eder, saalænge I og Eders Arvinger overholde den mod os men vi skulle gensidigt være løste for alle Forpligtelser, hvis den efter de bedste Mænds Skøn bliver brudt.

Hertil lægger jeg Haand paa den hellige Bog og det skyder jeg til Gud, at jeg tilsværger Kong Haakon og Magnus Land og Thegner og evindeligt Skat paa de gensidige Betingelser, jeg nu har opregnet. Gud være mig saa sandt huld, som jeg holder denne Ed, gram, om jeg bryder den.

Sechs Schiffe sollen in jedem der zwei nächsten Sommer von Norwegen nach Island gehen, von der Zeit an aber soll dies so geordnet werden, wie der König und das Wohl des Landes dies für das dienlichste finden.

Erbschaften sollen ísländischen Männern in Norwegen zufallen, wie lange sie auch gestanden haben, sobald die richtigen Erben oder deren gesetzliche Bevollmächtigte kommen.

Die Landaurarzahlung soll aufhören.

Ísländische Männer sollen in Norwegen dasselbe Recht haben wie das beste, das man je in Norwegen gehabt und das Ihr uns angeboten habt in Euerm Brief, wie Ihr auch Frieden über uns halten sollt, so viel Gott Euch dazu Kraft gibt.

Den Jarl wollen wir über uns haben, so lange er Treue gegen Euch und Frieden unter uns hält.

Dieses Uebereinkommen wollen wir und unsere Erben mit vollkommener Treue gegen Euch halten, so lange Ihr und Euere Erben sie gegen uns haltet; wir sollen aber beiderseits von allen Verpflichtungen frei sein, wenn sie nach Ansicht der besten Männer gebrochen worden ist.

Hier zu lege ich die Hand auf das heilige Buch und verspreche bei Gott, dass ich König Haakon und Magnus Land und Unterthanen und ewige Steuer auf die gegenseitigen Bedingungen zuschwöre, die ich hier aufgezählt habe. Gott sei mir hold, wenn ich diesen Eid halte, aber unhold, wenn ich ihn breche.

Som det vil ses, følger Lundborgs Gengivelse helt igenneim med pinlig Nøjagtighed P. A. Munchs Oversættelse, alene bortset fra, at han paa ét Sted — hvor Talen er om de sex Skibe — af Sjuskeri fordærver Munchs Gengivelse, *hvor denne fuldkomment stemmer med den islandske Text.* Men i øvrigt gengiver han trofast nok alle P. A. Munchs Unøjagtigheder saaledes, at han f. Ex. pudsigt nok stik imød sin egen Teori, hvorefter Islænderne i 1262 valgte sig en særlig *islandske* Konge, med P. A. Munch lader Islænderne udtrykkeligt tilsværge Kong. Haakon, *Norges* Konge, evig undersaatlig Troskab, uagtet Texten i Norges gamle Love lader Kongens Navn og Titel henstaa in blanco.¹ Det mest graverende er dog, at Lundborg ikke blot ligesom P. A. Munch udelader de vigtige Indledningsord om, at det kun er Bønderne fra Nord- og Sydlandet, der afslutter Overenskomsten med Kongen — hvilket viser, at vi her netop har at gøre med den virkelige gamli Sallmaali af 1262 — men at han ogsaa ligesom Munch helt overspringer Kongens Løfte om at lade Islænderne faa Fred og *islandske Love*, uagtet denne Bestemmelse ellers netop er den, der i nyere Tid fra islandske Side med Forkærlighed anføres som Hjemmel for, at ingen ikke af Islænderne selv vedtagne Love skulde kunne gælde paa Island. Og det pudsige er, at samtidig med, at han altsaa for Alvor vil hævde, at dette gamle ærværdige Middelalder-Dokument af 1262, som foran er aftrykt, endnu skulde gælde — endog som eneste gyldigt Grundlag for den nuværende Statsforbindelse mellem Island och Danmark! — glemmer han selv: — og opdager ikke, at han glemmer! — at medtage den eneste Bestemmelse, der overhovedet med et vist Skin af Rimelighed kunde hævdes endnu at være i Kraft, nemlig denne Bestemmelse om de islandske Love! Derimod lykkes det ham nogenlunde at faa alle de andre med, om den evige Skat paa 20 Alen, om de sex Skibe; Kongen hvert Aar skal sende til Island, om Ophævelsen af Landøre, om Bevarelse af Islændernes Ret i Norge, der bl. a. indbefattede en Ret for Islænderne til at hugge Tømmer i de norske Statskove mod til Gengæld i

¹ Dette leder til at antage, at det Haandskrift, der er aftrykt i Norges gamle Love I. S. 461, i Virkeligheden kun er en Afskrift af et Ud-kast til Overenskomsten.

Krigstid at *skulle deltage i Norges Forsvar*, samt om Kongens Ret til at indsætte en Jarl paa Island, — altsammen Bestemmelser, der enten umuligt kan antages længer at gælde eller som Islænderne ikke engang for nogen Pris kunde ønske skulde anses for længere at gælde overfor dem! Dette er i Sandhed et saa pudsigt Uheld, at det næsten er tragisk!

Hermed tror jeg tilstrækkeligt at have belyst Hr Lundsborgs videnskabelige Kvalifikationer som upartisk og sagkyndig Opmand mellem Danmark og Island. Og man vil da sikkert fra upartisk svensk Side tilgive mig, at det ikke er mig muligt at tage ham alvorlig som saadan.

I øvrigt skal jeg om Forholdet mellem Island og Danmark kun henvise til, at man fra dansk Side for endelig engang at faa Ende paa den langsommelige islandske Forfatningsstrid i 1908 uden Hensyn til Fortidens Ret tilbød fremtidigt at anerkende Island fuldtud som Stat indenfor det samlede danske Rige, saaledes at Islands Navn tillige optoges i den danske Kongetitel og saaledes at Forholdet fremtidig skulde grundes paa en Overenskomst, der ikke mere ensidigt skulde kunne ændres fra dansk Side. Samtidig tilbød man yderligere Udvidelser af Islands særlige Landsrettigheder. Island skulde saaledes kunne indføre en egen islandsk Højesteret, eget islandsk Hjemmeflag, kunne meddele Infødsret, deltage i Fiskeriinspektionen m. v. Fremdeles skulde den islandske Minister ikke mere være Medlem af det danske Statsraad, og alle de endnu fælles Anliggender, endog den fælles Indfødsret, skulde efter en vis Tids Forløb kunne ensidigt opsiges alene med Undtagelse af Kongefællesskabet, Udenrigsstyret og Forsvarsvæsendet — Fællesanliggender, som Danmark alene vilde have Byrde af! Til Gengæld for alle disse Indrømmelser krævede Danmark ingen Udvidelse af Fællesskabet paa andre Punkter, men garanterede tværtimod for bestandig Islændernes Fritagelse for al Værnepligt og opretholdt dog samtidig for bestandig de islandske Studerendes nuværende Fortrinsret ved Universitet i København, ja tilbød endog til endelig Afgørelse af al Tvist at udbetale Island 1 1/2 Million Kr.! Men desuagtet blev som bekendt Resultatet, at i Stedet for med begge Hænder at tage imod dette saa vidtgaaende Tilbud, der sikkert ikke mere kan ventes

gentaget uforandret¹, forkastede Altingsflertallet i 1909 Tilbudet som ikke endnu givende Island alt, hvad der formentlig tilkom det efter gamli Sattmali af 1262! Det da raadende Altingsflertal vilde nu for ingen Pris anerkende Island som en Del af det danske Rige, ikke engang af Navn, men krævede en blot Personalunion, et suverænt, Kongerige Island, retlig fuldt ligestillet Danmark.

Og naar ikke blot yderliggaaende norske Landsmaalsmænd — sikkert tildels i Haab om at genvinde det gamle norske Skatland for Norge —, men ogsaa i Sverig Redaktør Lundborg — maaske noget ud fra hans Sværmeri for de aller mindste Statssamfund som de lykkeligste² — vedbliver at forsikre, at Island de jure i Virkeligheden altid siden Foreningen med Norge har været og endnu er et suverænt Kongerige Island, er det i Grunden heller ikke at undres over om radikale islandske Patrioter virkelig kan tro, at Titelen som suverænt Kongerige er en uomgængelig Livsfornødenhed for Island, og at dette Land ved at opnaa denne Titel med sine endnu kun 80,000 Sjæle vilde blive en med Danmark, Norge og Sverig fuldt ligestillet Stat, eller at de endog i den senere Tid efter det friske norske Exempel fra 1905 saa smaat er begyndte at true med Løsrivelse.

¹ I hvert Fald bør Udkastets islandske Text rettes til fuld Overensstemmelse med den danske Grundtext, thi deri har nemlig Lundborg for en Gangs Skyld Ret, »att den isländska texten ej öfverallt fullt öfverensstämd med den danska», omend han derved uforvarende kommer til at rette en haard Bebrejdelse mod sine islandske Venner, eftersom det af Islandskommissionens Protokol for d. 13 maj 1908 fremgaar at det var de islandske Medlemmer alene, der paatog sig Ansvar for, at den af dem udarbejdede islandske Text fuldt stemte med den af Kommissionen vedtagne danske. Men overhovedet maa det synes nødvendigt, at Udkastet efter de Fortolkninger, det blev Genstand for fra islandsk Side og de langt videre gaaende Krav, der siden fra de radikale islandske Partier er opstillede, fra dansk Side bliver forlangt underkastet en omhyggelig Revision for at undgaa alt for ubehagelige Overraskelser, saasnt det maatte være blevet vedtaget.

² Jfr LUNDBORGs tidligere Skrifter: »Republiken San Marino, ett lyckligt samhälle», 1905 og »Europas minsta stater», 1900. I øvrigt viser netop Islands Historie fra Fristatstiden, særlig i Sturlungetiden med dens stadige, blodige Slægtsfejder, der tilsidst førte til at det forblødte Folk selv maatte underkaste sig et mægtigere Lands Konges Vælde, at de mindste Statssamfund ikke altid er de lykkeligste, og at en fredelig Forening med et større Statssamfund kan være at foretrække fremfor altfor stor Isolation og fortsat indre oprivende Partikamp.

Men at der i Sverig — bortset naturligvis fra Hr Lundborg — skulde være en større Sympathi for en sliq doktrinær Tankegang, vægrer jeg mig dog ved at antage. Og heldigvis er der da ogsaa i den senere Tid i Sverig — særlig fra fil. lic. *Rolf Nordenstrengs* Side¹ — kommen en helt anderledes upartisk og forstaaende Opfattelse af det islandske Spørgsmaal til Orde end den saa længe af Lundborg forfægtede.

¹ Se. f. Ex. ROLF NORDENSTRENGS Afhandling: »Den politiska springkällan» i Finsk Tidskrift for 1910 S. 185 fg.

Jellinek och boströmianismens statsfilosofi.

Af

Professor Efraim Liljeqvist.

Årets början tillförde oss ett dödsbud, som kändes smärtsamt för statsvetenskapens vänner, vare sig deras intresse pekår mest åt det rationella, filosofiska hållet eller åt det empiriska, positiva. Georg Jellinek, professor i statsrätt, folkrätt och politik vid Heidelbergs universitet, en af detta berömda lärosätets största attraktioner, hade ryckts bort, innan han ännu fyllt sitt sextionde år, och medan man ännu hade märkliga ting att vänta af hans hand. Sammanfattningen af sitt lifs forskningar på det statsvetenskapliga området. ville han ge i ett stort anlagdt verk öfver den moderna statens rätt, hvars första del, den allmänna statsläran, utkommit i tvenne upplagor med blott 5 års mellanrum. Huruvida verkets fortsättning hunnit så långt, att det kan bli fråga om ett posthumt utgifvande, är mig obekant. Jellineks under de senaste åren vacklande hälsa låter befara det värsta, och kanske förblir detta monument öfver hans lif en torso. —

Jellineks intresse på det statsvetenskapliga området gick åt de stora principfrågorna. Detta förklarar, att hans skriftställareverksamhet ej blott tände och eldade den statsvetenskapliga forskningens män af empirisk nota, utan verkade väl så tilldragande på filosofiens ämnessvenner. Med tidigt väckt intresse för vetenskapernas vetenskap ägnade han sina första universitetsstudier åt denna jämte nationalekonomi och juridik och vann den filosofiska doktorsgraden genom en afhandling öfver Leibniz' och Schopenhauers världsåskådningar såsom typer för optimism och pessimism. Senare publicerar han en studie öfver Goethes förhållande till Spi-

noza. Och när omsider rätts- och statsvetenskaperna taga honom helt i sin tjänst, bibehåller han dock den filosofiskt friare och vidare blick på deras problem, som är så ovärderlig, när den paras med omutligt verklighetssinne. I full öfverensstämmelse härmed är det, som inom statsvetenskapernas arbetsfält det problem blir hans centrala, hvori han själf ser den högsta uppgiften för mänskligt tänkande öfver allt hvad samhällslif heter, problemet om individens, jagets förhållande till samhället, särskildt staten, problemet om dessas rätta inbördes gränsbestämning. Och i fortfarande öfverensstämmelse härmed är det han i viss mening kon-
 tinuerar sagda problem i ett annat, analogt, detsamma så att säga på ett högre plan, hvarom strax nedan en antydan.

På förstnämnda tankelinje ligger det betydande verk »System der subjektiven öffentlichen Rechte», hvarmed Jellinek ryckte in i främsta ledet af statsvetenskapens samtida målsmän, men äfven sådana undersökningar som »Adam in der Staatslehre», »Die Erklärung der Menschen- und Bürgerrechte», »Das Recht der Minoritäten». Hithörande djupgående principfrågor behandlas af Jellinek ej blott med klar blick för deras särskilda betydelse i det närvarande utan med ingående kännedom af deras historiska, särskildt engelsk-franska anor i 17:de och 18:de århundradenas politiska, lif och statsfilosofiska tänkande. Var på denna tankelinje Jellineks hufvudproblem individens rätta ställning till stat och samhälle, ligger det som antydt nära att sedan fatta stater, resp. samhällen som individuella enheter och fråga efter deras rätta förhållande till hvarandra och till högre rättsliga helheter. Från förbundsstaten som utgångspunkt blir statens suveränitet ett problem; och vill man, som Jellinek, ej veta af någon s. k. delad suveränitet, visar tillvaron af delstater i en förbundsstat, att suveränitet ej vore ett väsentligt kännetecken på stat. Är den positionen vunnen, kan man också med honom fortgå till häfdande af »statsfragment» såsom möjliga beståndsdelar äfven i en stat, som icke vore förbundsstat. Och å andra sidan kan man från existensen af en s. k. folkrätt, resp. yttre statsrätt enligt dess beskaffenhet komma att sluta till att rätt icke nödvändigt är detsamma som tvångsrätt.

Åt sist berörda problemräcka ägnar Jellinek med samma för-
 ening af historisk, politisk-aktuell och filosofisk syn sådana skrif-

ter som »Die rechtliche Natur der Staatenverträge», »Die Lehre von den Staatsverbindungen», »Über Staatsfragmente». Sin omedelbara politisk-vetenskapliga aktualitet hade de principspörsmål Jellinek i dem behandlar genom vissa nära liggande tilldragelser som tyska rikets grundande och det osmaniskas fortgående mot allt märkbarare upplösning samt genom stormakternas, särskildt Englands kolonialpolitik. Och säkerligen var det heller icke utan stor betydelse för hänvändandet af Jellineks uppmärksamhet åt detta håll, att hans universitetsstudier delvis försiggingo just i Österrikes hufvudstad, att han efter deras avslutande tjänstgjorde en tid i den österrikiska förvaltningen, tills han slog in på den akademiska banan som privatdocent och sedermera extraordinarius i Wien, och att han äfven verkade ett par år som ordinarius i Schweiz (Basels universitet), innan han hamnade i Heidelberg. Till de sistnämnda skrifterna af Jellinek ansluta sig därför helt naturligt sådana som »Österreich-Ungarn und Rumänien in der Donaufrage» och »Ein Verfassungsgerichtshof für Österreich».

Icke direkt subordinerade under någon af de antyddade tanke-linjerna men alla röjande Jellineks stora intresse just för principfrågor äro, utom hans först omnämnda hufvudverk »Das Recht des modernen Staates», skrifterna »Die soziaethische Bedeutung von Recht, Unrecht und Strafe», »Gesetz und Verordnung», »Verfassungsänderung und Verfassungswandlung», »Der Kampf des alten mit dem neuen Recht».

Det erkännande, som skänkts Jellinek både från positivt statsvetenskapligt och från filosofiskt håll, innebär naturligtvis icke utan vidare anslutning. Så har man hos honom velat finna mindre statsrättslig skärpa än t. ex. hos Laband, men rättvisligen bör icke förglömmas, att Jellinek gör andra berättigade synpunkter gällande jämte den statsrättsliga, resp. den juridiska öfver hufvud, att med den rikare problemställningen svårigheterna för vetenskaplig behandling tilltaga i vissa riktningar, och att en möjlig underlägsenhet i något bestämdt afseende ej utesluter jämställdhet eller rent af öfverlägsenhet i andra afseenden, ja, kanske i det hela.

För den större svenska allmänheten torde Jellineks namn vara känt egentligen genom vissa uttalanden om svensk-norska unionen och om Finlands ställning till Ryssland, som väckt gen-

ljud i dagsprässen, men ingalunda alltid instämmandets utan väl så ofta gensagans. Man bör då erinra sig, att Jellineks uttalanden härvidlag äro fria från all subjektiv partiskhet, äfven om de icke gifvet skulle träffa det objektivt riktiga. Det var endast i sin vetenskaps tjänst och som resultat af sin vetenskapliga forskning han gjorde dessa uttalanden. Bestred han mot Mechelin att Finland vore suverän stat, mot Hermanson t. o. m. att det vore en icke suverän stat, så har han å andra sidan framhållit, att bland statsfragment komme väl Finland en stats ställning närmast, och har tillika uppvisat, att Finlands rättsliga självständighet mot godtyckliga ryska ingrepp icke därigenom blefve svagare utan tvärtom starkare. Att rätt kan te sig svagare än makt, beklagar ingen uppriktigare än Jellinek, och han protesterade energiskt mot den ryska chauvinismens försök att täcka rysk våldspolitik mot Finland med Jellineks vetenskapliga namn. Lika litet var Jellinek någon den norska chauvinismens man, när han om svensk-norska unionen uttalande sig på ett sätt, som visserligen passade bättre i styck för separatisttendenserna väster om Kölen än för alinska skolan. Men utgången af den striden här visat, att Sverige och Bernadotterna gent emot Norge försuttit de historiska ögonblickens fatalier, och att i bristningens stund den sammanbindande rätten ingen lifskraft ägdé. Jellinek hörde eljest icke till dem som ogillade, när makt sätttes bakom rätt, så att lefvande rätt ej tynar hän till pappersrätt.

* *

*

Men om Jellinek och filosofien, egentligen den svenska s. k. boströmska idealismens statsfilosofi var det vi här skulle orda. Innebär ej den uppgiften en viss orimlighet? Fattas än boströmanism i så vid bemärkelse, att man som boströman betecknar äfven C. Y. Sahlin, Boströms störste lärjunge, hvars självständighet gent emot denne, har jag vid annat tillfälle sagt, knappast är mindre än Fichtes gent emot Kant — äfven Fichte kallas ju stundom och ej utan goda grunder kantian — så är dock intet historiskt samband mellan boströmanism och Jellinek uppvisligt. Språkskillnaden förklarar, hvarför den förra ej kunnat påverka den senare, och kronologien det omvända förhållandets omöjlighet, då

boströmska statsfilosofiens bärande namn äro just dessa tvenne: Boström och Sahlin. Men med hänsyn till boströmianismens allmänt kulturella och ännu på åtskilligt vis aktuella betydelse i vårt land — enligt Fahlbeck har den jämte tysk rättsvetenskap bidragit till att i glömska försänka vår egen statsförfattnings historiska grundtanke — kan någon konfrontering af dess statsfilosofi med Jellinek vara på sin plats, ej minst med hänsyn till att svensk positiv statsvetenskap icke står Jellinek och hans synpunkter främmande, men icke heller hör eller borde stå främmande för boströmianismens statsfilosofi.

Först och främst vore härvid att beakta, att Jellineks ställning till en filosofisk betraktelse af stats- och samhällslif icke är så lätt att fastslå ur enskilda uttalanden. Dessa skifta i alla grader mellan skenbart kategorisk förkastelse och erkännande af en sådans nödvändighet för människoanden. Jag tror mig icke ta fel, om jag säger uttalandena af den förra typen till själfva sin kärna endast vara riktade mot en verklighetsfrämmande och konstruktiv stats-, resp. samhällsmetafysik. Den senare typens uttalanden åter syfta till en filosofi, som utgår från och återvänder till erfarenheten och mellan dessa punkter aldrig förlorar kontakten med henne, låt vara att ett eller annat af dessa uttalanden gör en sådan kritisk och erfarenhetstrogen filosofi mer jordbunden, om jag så får säga, än nödvändigt och riktigt är. Så då all vetenskaplig förklaring någon gång karakteriseras som kausalförklaring, ett påstående, som redan inför matematiken faller till föga, och hvars ohållbarhet senaste tidens metodologiska arbete, särskildt på historiens och i allmänhet kulturvetenskapernas område, ställer i bjärtaste belysning. En viss känsla af detta sakläge röjer »Allgemeine Staatslehre» flerstädes — man har så mycket mer rätt att icke tillmäta dylika öfverdrifter någon större betydelse.

Studerar man Jellineks filosofiska gradualafhandling, skall man redan där skönja den sträfvan efter utgestaltning af typer — Leibniz och Schopenhauer som representanter för optimistisk och pessimistisk världsåskådning — som sedan karakteriserar hans statsvetenskapliga arbete, och som ej är utan en viss konstruktionens fara. Blott alltför lätt kunna vissa faktiska drag betraktas som oväsentliga för typen och äfven för den konkreta historiska

företeelsen, ehuru de kanske äro där nödvändiga och måhända ej ens för typen oväsentliga. Det förefaller mig ej osannolikt, att Jellinek just på grund af en viss filosofisk begåfning känner sig så mycket mer böra vara på vakt mot konstruktiva tendenser både hos sig själf och hos andra — häraf stundom skärpan i hans uttalanden. Han förbiser därvid till någon grad, att all abstraktion innebär risken af konstruktion, eller, om man hellre så vill, att all abstraktion har i sig ett inslag af konstruktion¹ och därför kan men ej behöfver utmyнна i felkonstruktion. Utan abstraktion, d. v. s. utan denna risk är emellertid ej vetenskapen möjlig, och den intet vågar han intet vinner. Just därför gäller att aldrig förlora kontakten med verifierande och korrigerande erfarenhet. Af ondo är först den vetenskapliga konstruktion, som ej söker erfarenhetens verifikation och rättelse; så långt möjligt är, utan måhända rent af i princip afböjer sådan.

Jag har behöft erinra om dessa allmänna synpunkter gent emot hvarje försök att affärda boströmianismens statsfilosofi med slagorden statsmetafysik och erfarenhetsvidrig konstruktion. Hvad angår det senare slagordet, bör ihågkommas, att det var Boström som i vårt land slog de stora slagen mot konstruktiv filosofisk metod och yrkade, att all vetenskaplig undersökning rätteligen endast kan röra sig med analys och syntes af det i erfarenheten gifna. Uppvisande af någontings erfarenhetsvidrighet är därför enligt Boström och hans skola detta någontings vederläggning; man må endast ha sin blick öppen för att erfarenhet ej utan vidare är detsamma som sinnenas vittnesbörd, att det äfven finnes

¹ Ett uttalande, som i själfva verket icke behöfver strida mot HANS LARSSONS i mindre generell form gifna tankegång af artikeln »Konstruerade begrepp och deras användning» (*Reflexioner för dagen* ss. 129 ff.). Medger han »den abstrakta möjligheten att konstruera begrepp på alla områden», så går jag ett steg längre än han där haft anledning att göra, och fäster mig vid ett konstruktivt moment i själfva begreppsbildningen, äfven när det gäller empiriska begrepp eller s. k. empiriska generalisationer: liksom ingen empirisk induktion innebär verklig utan blott komparativ fullständighet, kan heller aldrig det material, som har betydelse för en empirisk begreppsbildning, vara fullständigt gifvet — när en dylik begreppsbildning dock försiggår, som ju oupphörligt inträffar, betyder detta att materialet tills vidare får gälla, som vore det fullständigt, d. v. s. ett visst konstruktivt fixerande.

en förnuftig, i viss mening normativ erfarenhet. Hvad åter angår slagordet statsmetafysik, så må ingen bäfva för det ordet. Allt kommer ju an på om denna metafysik går längre, än inför erfarenheten kan vidhållas som nödvändigt. Metafysik ha människor drivit i hvarje stadium af högre kultur, om ock för ingen del alltid medvetet, utan ofta i opröfvade förutsättningars användning, hvilket species af metafysik afgjort är det sämsta. De som nu för tiden mest ifrå och högst predika mot all s. k. metafysik se i regel grandet i sin broders öga men icke bjälken i sitt eget.

Beträffande det statsmetafysiska hos Boström, som icke vore hållbart utifrån erfarenheten, ville man väl egentligen peka på hans lära om hvarje samhälle såsom individuell person i och för sig själf och vidare på hans uppfattning, att statens lag vore positivt bestämmande endast för staten själf och dess representant monarken med hans organer ämbetsmännen hvar inom sin sfär, medan den för folket och dess medlemmar blott vore en gräns eller blott negativt bestämmande, en uppfattning, som i sin mån berodde på det ensidiga sätt, hvarpå ideerna enligt Boström ingingo i hvarandra och bildade ett system. På samma gång jag tillerkänner detta ogillande befogenhet, vill jag bringa i hågkomst, att boströmianismen genom sin efter grundläggaren förnämste man Sahlin redan har utsöndrat detta angripbara.

I fråga om samhället som individuell person¹ har detta skett genom undersökningen »Några tankar om människan och samhället», hvars kontenta jag vid annat tillfälle sammanfattat sålunda. »Strängt taget kunde man från erfarenhetens utgångspunkt ej komma till annat än erkännande af hvarje samhälles reella enhet såsom förnuftig och personlig och då ytterst en individuell person, men ej uppvisa, att denna personliga grund vore en annan individuell person (höjd öfver människan) än Gud. Boströms antagande» af samhällenas personlighet »skulle så till vida vara ett

¹ Spelar för öfrigt mindre roll för den boströmska statslärans närmare utgestaltning, än man i regel torde antaga. Jag hänvisar till Boströms skrifter II: 249 med uttalandet: »Hvad de högre ändligt förnuftiga väsendena äro och göra i och för sig själfva, kunna vi icke veta» o. s. v. Som fortsättningen där visar, är det genom en analys af det individuella mänskliga medvetandet i dess gifna konkretion man har att häfda hvarje särskild form af böra.

inflyttande inom väsendenas värld af hvad vi känna och veta blott såsom formella hela, d. v. s. egentligen en med hans personlighetsuppfattning oförenlig rest af empirism.»

Genom undersökningen »Om positiv och negativ lagbestämmdhet» har Sahlin visat, att människan af hvarje praktisk lag mottager på en gång positiv och negativ lagbestämmdhet, positiv inom den omedelbara valbarhetssfär, till hvilken den lagen hänför sig, negativ gent emot nedanför fallande och så till vida lägre valbarhetssfärer. Betecknar nu den rättsliga viljan en öfver den sedliga viljan gående abstraktion, så är naturligt, att där sedelagen redan skänker positiv bestämmdhet, skänker rättslagen ännu en blott negativ sådan, ehuru den inom sin egen valbarhetssfär är positivt bestämmande; och då fortgången till denna senare är af abstraktion betingad, ger sedelagen människan vida mer positiv bestämmdhet, än rättslagen gör. Från all positiv bestämmdhet af rättslagen vore emellertid hvarken de mänskliga individerna eller de privata samhällena uteslutna, ett resultat, som för visso bättre än Boströms yrkande¹ motsvarar hvad människan i sin rättskänsla omedelbart upplefver.

Resultatet af denna Sahlins undersökning om positiv och negativ lagbestämmdhet stöddes indirekt genom den kritik, som mot det af Boström tänkta ensidiga ingåendet af ideerna i hvarandra blifvit riktad genom Leanders och mina egna undersökningar, ehuru Leander visserligen på en ömväg återkommer till detsamma

¹ Det förtjänar kanske påpekas, att Boströms egen åsikt innehåller sådant, som med nödvändighet kräfver erkännande af en viss positiv bestämmdhet genom rättens idé, utan att man skulle befinna sig i monarkens ställning af statens representant eller i ämbetsmannens af monarkens organ för en viss sfär af statsverksamhet. Om man jämför en individ i sådan ställning med hvad han är, innan han intager denna ställning, så kan skillnaden enligt Boström blott vara den, att en möjlig, potentiell bestämmdhet af rättens idé förvandlats till verklig, aktuell — är denna senare positiv, så är den förra det ock: att en ny positiv bestämmdhet inskapades, om jag så får säga, låter sig icke tänka utifrån Boströms förutsättningar. Mot detta förhållande svarar, att enligt Boström staten har en utveckling i närmaste anslutning till de privata samhällsformerna (familj, kommun, stånd, folk), innan den kan framträda i sin själfständighet för sig som monarkisk rättsstat, likaså att t. o. m. i denna, under vissa omständigheter, folket genom sin representation kan fullgöra statsfunktion, t. ex. om regentätten utslöcknat utan att i laga form successionen tryggats, då det blir folkrepresentationen, som genom val kallar en ny dynasti till tronen.

i modifierad samt, så vidt jag kan se, både otillräckligt grundad och fortfarande ohållbar form, om ock med vissa svårigheter aflägsnade. Äfven här är det i själfva verket en »rest af empirism», som Boström — i samband med talsystemets analogi — gjort gällande om väsendenas värld men egentligen i strid mot åskådningens högsta förutsättningar.

Genom boströmska rätts- och statslärans antydda fortbildning till större öfverensstämmelse med dessa högsta förutsättningar äger den rätt att icke i själfva fundamenterna känna sig träffad af Jellineks kritik öfver otillåten statsmetafysik. Hvad som därefter i djupaste grunden återstår af statsmetafysik behöfver den ej uppgifva, åtminstone icke i en tänkt själfransakan inför Jellinek. Vid ett drag, som jag redan antydt, det allmänna sammanhanget med en den gifna verklighetens yttersta grund af personlig art, behöfver jag knappast stanna: det ligger, så att säga, för långt tillbaka och användes endast för att bättre kunna förklara det gifna i en viss dess beskaffenhet men icke för att deduktivt häfda exempelvis en statsforms företråde framför andra. Uppfattningen däremot af stat resp. samhälle inom fenomenvärlden såsom ändlig, sig utvecklande organism kunde måhända synas kontrastera med Jellineks uppfattning af staten såsom teleologisk organiserad enhet, till sitt rättsbegrepp korporativ och till sin reala existens gifven i människornas viljeförhållanden. Ursprungligen anhängare af en organisk samhälls- och statsuppfattning står Jellinek denna fortfarande nära, låt vara att han bestämdt gör front mot kritiklös användning af naturvetenskapens organiska eller kvasiorganiska synpunkter. Just häri fastställa vi ett afgjordt släkttücke med boströmianismen, som kan sägas ha vunnit sitt begrepp »organism» framför allt ur själslivets undersökning, och där samhällsorganismernas viljenatur kan sägas uttryckligen erkänd genom den filosofiska samhällslärans hänförande just till den praktiska filosofien. Icke heller det korporativa momentets framhåfvande vid Jellineks statsdefinition¹ skiljer väsentligt, som man torde inse vid hågkomsten af att just publika korporationen med monarken som caput en-

¹ Innehåller utöfver hvad här angifvits äfven momenterna »ursprunglig härskarmakt» och »territorium», hvilka i detta sammanhang sakna all betydelse för vår framställning.

ligt Boström är uteslutande — enligt Sahlin finge man säga öfvervägande — positivt bestämd af statens idé, lag, ändamål. I fråga om statens idé, lag, ändamål, själfva »telos» härskar emellertid en väsentlig skiljaktighet, vid hvilken vi måste dröja.

Genom sin undersökning af människans praktisk-förnuftiga erfarenhet eller det sjäslif, individuellt, resp. i samlif med andra, hvari omedelbart ett ovillkorligt, kategoriskt böra röjer sig, har boströmianismen kommit till den klara skillnad mellan sedlighet, rättslighet och religiositet, som med utgångspunkt i vissa antydningar hos Boström återfinnes i de sahlinska definitionerna sinnlig-förnuftighet, yttre personlig förnuftighet och inre personlig förnuftighet. För vårt syfte är onödigt att här afhandla religiositeten såsom inre personlig förnuftighet. Med sedligheten åter såsom sinnlig-förnuftighet afses det förnuftets värde öfver själs- och kroppskrafter, att de viligt tjäna det förra såsom organ eller åtminstone redskap och medel. Genom den fordrade innerligheten i detta förhållande och människornas mångskiftande individualitet kräfvdes en sedlighetens individuella utformning i hvarje individs lif. Men det är icke blott fråga om individens egenart i sedlighet, utan ock om motsvarande uppgift vid hans samlif med andra i de konstanta förhållanden på naturgifven bas, hvartill de olika privata samhällena anknyta (äktenskap, familj, kommun, stånd eller korporation, folk)¹. Öfverallt är här fråga om ett ovillkorligt fordradt godt, där de resp.

¹ Trenne saker må här i förbigående påpekas. Först att Boström mot slutet af sitt lif, inkonsekvent som mig synes, upphörde att betrakta kommunen som verkligt samhälle (jfr noten till sidan 155 af min kritiska artikel »Chr. Jac. Boström och frågan om folkets representation i staten», Statsv. Tidskr. 1907); Sahlin däremot bibehåller kommunen såsom privat samhälle. Vidare att Sahlin fortsätter de privata samhällenas serie öfver folket (med staten såsom det parallella publika samhället) genom folkgruppen (folkstammen, resp. rasen) och mänskligheten (såsom de privata samhällsparallellerna till statssystemet och statssystemernas system, de enda af Boström lärda, öfver staten fallande men ännu icke verkligt aktuella utan blott till anlaget gifna samhällsformerna). Slutligen att den parallellism Sahlin uppvisat mellan de publika och de privata samhällena enligt honom också på sitt vis fortsätter inom de privata samhällenas sfär: liksom folk och stat utgöra en enhet i riket, utgöra äktenskap och familj en sådan i hemmet samt kommun och stånd eller korporation i kultursamhället; motsvarande enheter ofvan riket bli förbundsriket och världsriket.

samhällsmedlemmarna förhålla sig ömsevis gifvande och mottagande, och där detta goda ej vinnes utan en samverkan af konstant art; öfverallt gestaltar sig denna uppgift individualiserad enligt samhällsmedlemmarnes varierande men å andra sidan ock en viss gemensamhet röjande kroppsliga och själiska anlag, äfvensom enligt vissa betingelser i samhällets lokala sfär och dess naturresurser, hvilka kräfva att på ett motsvarande individualiseradt vis tillgodogöras. Så har hvarje folk sin nationella andliga och materiella kultur till egenartad sedlig uppgift, så i mindre dimensioner bygden och andra naturliga samhällsorganisationer af kommunalt kynne, så t. o. m. hvarje äktenskap och familj, så äfven lefnadsyrket, som på sitt sätt specialiserar samtliga dessa högre och lägre plans uppgifter till andlig, resp. materiell kultur i olika riktning. Men all denna individuellt nyanserade individuella och samhälleliga sedlighet bär, när den är som sig bör, tillika allmängiltighetens prägel, d. v. s. kan fordra att förstås och erkännas i sin egenart af hvarje väsen, hvars förnuft äger tillräcklig aktualitet och inblick i förhållandena — en allmängiltighet alltså, som ej vet af schablon.

Skall den sedliga uppgiften så fattad bli möjlig att genomföra, kan, med hänsyn till det yttres betydelse som medel härför, ingen ovisshet tålas i afseende på till hvem det eller det medlet hör som hans; icke heller kan med hänsyn till villighetens sedliga betydelse den frihet utåt umbäras för det till sedlighet anlagda subjektet, som är samstämmig med andra, ytterst alla sådana subjekters motsvarande yttre frihet. En hvar personlighets själfständighet i hans yttre förhållanden till andra, så långt den är med dessas yttre själfständighet förenlig, är ett särskildt förnuftets kraf med ovillkorlighetens prägel utöfver eller vid sidan af sedlighetens och religionens. Detta är hvad boströmanismen menar, när den bestämmer rättslighet till yttre personlig förnuftighet och säger (den formella) rätten vara = själfständighet och samstämmighet i yttre personliga förhållanden, d. v. s. sådana yttre förhållanden, hvori blott personer och det ändliga kunna stå till hvarandra. För sedlighetens egen skull nödvändig ehuru visserligen icke blott för sedlighetens, sanktionerar rätten som formell de ändliga personernas yttre handlingsfrihet i förhållande till hvar-

andra, så långt samstämmighet därvidlag är möjlig, och måste då äfven taga med i köpet de former af frihetsmissbruk, som ej förkränka andras handlingsfrihet i det yttre. Att rättens idé finge bestämmas som ett specialfall af sedlighetens, är härigenom utslutet, hvilket äfven visar sig däri, att vid sedligheten alltid motiven äro väsentliga och hvarje framtingad sedlighet vore en *contradictio in adjecto*, medan rätten vid sitt förverkligande i vår erfarenhet måste för det enskilda empiriska fallet åtnöja sig med blott legalitet utan att fråga efter motiven, ja, äfven med en legalitet, som uppenbarligen vore framtingad.

Det borde ej råda tvifvel om att boströmianismen genom sådana läror bättre förvaltat och rent af förkofrat arvet från Kant och Fichte, än hvad fallet mestadels är med senare tiders tänkande öfver sedlighetens och rättens inbördes förhållande. I regel fastnar man, där ett ovillkorligt böra öfver hufvud erkännes, vid dettas synpunkt och bestämmer allt sådant till sedligt, etiskt, moraliskt, ehuru det ovillkorliga börat kan vara af olika slag, afse väsentligt olika förhållanden och blott ett af dessa slag rätteligen skulle heta sedligt eller etiskt. Till denna oklarhet är äfven Jelinek hemfallen genom sin uppfattning af rätten såsom sedlig makt, såsom det »etiska minimum». Sagda hans oklarhet är på en gång möjliggjord och vänd till det sämre genom hans socialutilitariska uppfattning af etiken: som social förklarar enligt honom etiken börats bindande natur långt bättre än som individualistisk, då den förra i främsta rummet fordrar den objektiva handlingen och blott i andra rummet sinnelaget, medan förhållandet vid den individualistiska etiken är omvändt. Att rättens problem faller som specialfall under sedlighetens är uppenbarligen möjliggjordt endast därigenom, att vid sedligheten ej sinnelaget fattas som det konstitutiva.

Jag är den siste att förneka, att den sedliga handlingen liksom allt hvad handling heter behöfver vägas och värdesättas ej blott ur sinnelagets synpunkt, utan i viss mening objektivt, med hänsyn till yttre effekt, verkan utåt eller hur man vill beteckna det, men denna synpunkt är lika litet sedlighetens, som »sedlig» vore rätta epitetet på den »Geist, der stets das Böse will und stets das Gute schafft». Därför att jämte etisk värdering det finnes en

värdering ur andra synpunkter än den specifikt etiska, sinnelagets, föreligger intet skäl till deras af Jellinek yrkade »samröre», så mycket mer en uppenbar mesallians, som i Jellineks etik den obestridligt etiska synpunkten makas ur högsätet för en likå afgjordt oetisk. Äfven i etiken har visserligen den yttre effektens, resultatets synpunkt sin plats men dock blott inom sinnelagets, nämligen såsom inseedd och afsedd effekt. Att bevara sin egendömliga synpunkt ren är af yttersta vikt för hvarje vetenskap, om det eljest med fog har sagts, att sanningen lättare framgår ur misstag än ur konfusion. Vill man på nu gendrifvet sätt »rikta» etiken genom effektens objektiva synpunkt, är det ej bättre, än om man ville »rikta» matematiken genom mekanikens kraftsynpunkt.

Från nu angifna principiella motsättning mellan Jellinek och boströmianismens stats-, resp. rättsfilosofi få en del andra väsentliga differenser sin tillbörliga belysning, af hvilka här endast den centralaste kan vidröras. Enligt sin uppfattning af rätt och sedlighet måste boströmianismen, så till vida som den är praktisk filosofi — och dit hör ju dess stats-, resp. rättslära —, ur sin idealt normativa synpunkt fordra rättens själfständiga representation gent emot allt, hvad privata intressen heter, och principiellt afvisa, att folket såsom privat samhälle i sin representation påtog sig att i större eller mindre utsträckning företråda det omedelbara statsintresset, som är publikt, är rätten som formell, medan all kulturverksamhet i folket, vare sig andlig eller materiell, d. v. s. just folkets specifika uppgift, på hvad sätt den nu ur dess egen synpunkt löses, kräfver att i sin tur bestämmas, ordnas och ledas ur den formella rättens synpunkt, så att det ena ej gör sig gällande på det andras bekostnad, utan själfständighet och samstämmighet förverkligas i dessa verksamheters inbördes yttre förhållanden. Visserligen hänga dessa tvenne, den nationella kulturverksamheten och dess rättsliga bestämmande, så nära tillsammans, att om statens rätt är den förras form, så är denna förra omvändt just materiallet för statens rättsliga bestämmande. Därpå den vidtgående gemensamhet, hvaråt boströmianismens teori för den konstitutionella monarkien¹ skänker ett så genomfördt uttryck, men

¹ Se särskildt Sahlins skrift »Om ministrarne i den konstitutionella monarkien enligt Boströms statslära».

som icke utesluter utan tvärtom fordrar, att allt det gemensamma af hvardera faktorn, monarken och folkrepresentationen, betraktas just ur dess egendomliga synpunkt.

Måste Jellinek befinnas oförstående inför ett drag sådant som detta i boströmianismens statsfilosofi — åtskilligt i hans skrifter visar att detta skulle vara fallet — så ligger en naturlig förklaringsgrund härtill närmast i hans allmänna förut afhandlade uppfattning af förhållandet mellan sedlighet och rätt. I regel torde emellertid, äfven utan samma förutsättning, den positiva statsrättens och allmännare den positiva statsvetenskapens män befinnas uttala lärosatser, som i realitet röja lika litet förstående gent emot en eventuell ståndpunkt med den boströmska statsfilosofiens innebörd i förevarande punkt. Så vida må till berörda sakförhållande en annan grund ifrågasättas, hvilken för Jellineks del skulle samverka med den nyssnämnda till sagda resultat. Denna grund synes mig framgå af följande.

Såsom tillhörande Boströms praktiska filosofi är hans statslära väsentligen af normativ, närmare bestämdt viljenormativ art. Och detta icke relativt, utan däri ligger, alldeles som Kant framhållit för de sedliga imperativens del, ett böra, som till sin giltighet är ovillkorligt och fullkomligt oberoende af om det ännu motsvarats eller t. o. m. kommer att motsvaras i erfarenheten, men som å andra sidan vetenskapen icke kan uppvisa annat än från bestämda erfarenheters utgångspunkt. Sådana erfarenheter föreligga i de värderingar med anspråk på praktisk allmängiltighet, som människan riktar på verkliga eller föreställda, resp. tänkta viljeförhållanden. Skulle än intet empiriskt sådant viljeförhållande kunna värderas som positivt sedligt eller rättsligt, så förutsätter äfven värderingen »osedligt», »orättsligt» implicite sedlighetens, resp. rättslighetens positiva ideal och måttstock, hvarför vetenskapen ej får anses ur stånd att från erfarenhetens utgångspunkter fastställa detta ideal, denna måttstock. Till hvilket resultat boströmianismens praktiska filosofi kommit vid detta fastställande, ha vi ofvan klargjort.

Gent emot den praktiska filosofiens antydda normativa betraktelsesätt står den positiva statsrätten med sin undersökning af statens rätt såsom blott faktiskt gällande, oafsedt om och i hvad

utsträckning detta gällande svarar mot allmängiltighetens kraf. Såsom allmän, jämförande statsrätt, resp. statslära vidgar den sig principiellt till en undersökning, som på något sätt afser all statlig rätt, hvilken i detta nu faktiskt gäller, och som någonsin faktiskt gällt, hvarmed visserligen ock blir nödvändigt att taga historiens synpunkt till hjälp, så att icke former af statslif, resp. statlig rätt oförmedladt sidoordnas, som tillhöra väsentligt olika utvecklingsnivå. Inför hela rikedomens af rättsformer, som gällt eller gälla, och som alla i någon mån innebära, resp. en gång inneburet ett försök att utifrån bestämda positiva förutsättningar ge verklighet åt hvad som om än blott dunkelt anadt är ovillkorligt fördradt som rätt, ter sig gärna försöket att filosofiskt utgestalta en bild af hvad som komme rättens allmängiltiga ideal så nära, som verklighetens allmänna förutsättningar öfver hufvud medge, både intolerant och fattigt: intolerant såsom dom öfver och fattigt i kontrast till rättens många skiftande i erfarenheten gifna former, som alla kunna åberopa verklighetens rätt. Men intolerans och fattigdom innebär rättsfilosofien i antydda normativa innebörd endast om människan-filosofen handhar dess synpunkt oriktigt. I annat fall är denna intolerans och fattigdom en synvilla, fästad vid de empiriska statsvetenskaperna endast på det sätt, att dessas utöfvare blott alltför lätt i personlig kortsynthet lägga deras synpunkt äfven på rätts- och statsfilosofiens problem. Tadar man en måttstocks fattigdom, så vet man helt enkelt icke hvad en måttstock är. Och skall det stämpas som intolerans, att afståndet från ett i och för sig möjligt högsta förverkligande af rättens idé konstateras inför bestämda empiriska rättsfenomen, så vet man icke heller hvad tolerans vill säga. Rättens idé fordrar icke, att det i och för sig högsta möjliga förverkligas i statslifvet annat än när de nödiga förutsättningarna härför äro gifna.

Boströmianismens stats- och rättsfilosofi som praktisk är emellertid icke den enda filosofiska betraktelse af stat och rätt, som denna åskådning känner till och fordrar. En annan och teoretisk betraktelse af dessa föremål yrkar den i stats- och rättshistoriens filosofi, där det just blir fråga om hur långt den historiska erfarenhetens faktiska förhållanden medgifvit empirisk stat och rätt att utveckla sig till motsvarighet mot sin normativa idé. Genom

ett fullständigare utförande af stats- och rättshistoriens filosofi enligt sin åskådningens allmänna principer skulle boströmianismen med framgång och all önskvärd tydlighet kunna visa, att den hvarken behöfver vara intolerant eller fattig; men utöfver antydningar i sådan riktning har den hittills icke kommit. Dock äro äfven dessa tillräckliga för att vid närmare pröfning ådagalägga, att ingen af erfarenhetens tallösa rätts- och statsbildningar vore utestängd från begripande och förklaring enligt boströmianismens principer.

Vidare yrkar boströmianismen ock, med blicken vänd mot det kommande, möt framtiden såsom beroende på nutiden i dess sammanhang med det förflutna, en politisk betraktelse af stat och rätt, där den historiska synpunkten fullföljd till det närvarande skulle gå hand i hand med både positivt och filosofiskt rättslig, resp. statsvetenskaplig synpunkt, för att visa hvad som enligt det gifnas beskaffenhet är att göra, om man vill på bästa möjliga sätt däri realisera rättens idé: själfständighet och samstämmighet i yttre personliga förhållanden. Boströmianismen har lika litet gifvit en genomförd politik som stats- och rättshistoriens filosofi, men i grundläggarens skrifter finns icke så litet af politiska inslag, om ock stundom sådana, som bero på felaktig uppfattning af det gifna, hvilket jag för hans ställning till frågan om folkets representation torde ha visat i ofvan åberopade artikel.

Endast om man med behärskning af åskådningens grundtankar kan väl skilja på boströmianismens nämnda trenne tanke-linjer i hithörande ting: den praktisk-normativa rätts- och statsfilosofiska, den rätts- och statshistoriefilosofiska och den politiska, är möjligt att göra densamma full rättvisa.

Så är det — för att välja konkreta fall — ingenting i boströmianismens principer, som förbjöde att rätts- och statsfilosofiskt alltfört bekänna sig till den konstitutionella monarkiens teori ungefär på Boströms sätt, men på samma gång finna det politiskt riktigast eller, så som utvecklingen förlupit, kanske nödvändigt att med Fahlbeck arbeta på bibehållandet af den dualism, som han på goda grunder säger afsedd i vår svenska regeringsform af år 1809 och på sitt sätt bevarad i riksdagsordningen af 1866.

I striden om representationsformen för vårt land kan Boström rätts-, resp. statshistoriefilosofiskt ha misstagit sig om hvad svenska författningen verkligen hade realiserat af rättens idé och tillika politiskt ha misstagit sig om det som i den gifna historiska situationen bäst var att göra för att så långt som möjligt motsvara rättens idé, utan att detta skulle rubba hans uppfattning af rättens väsen som själfständighet och samstämmighet i yttre personliga förhållanden eller ätt denna idé i och för sig adäkvataste utförande föreläge i den konstitutionella monarkien, sådan han i dess grunddrag tänker sig den. Vidare kunde man möjligen finna Fahlbecks idé, att K. M:ts ekonomiska lagstiftning i större utsträckning, än hittills skett, borde bli en angelägenhet äfven för svenska riksdagen, egentligen bättre än den rättsliga status quo öfverensstämma med själfva den konstitutionella monarkiens grundtanke, så långt i realitet något för stat och folk gemensamt föreligger, exempelvis i fråga om undervisningsväsendet, som ju om något berör folkändamålet, närmast så vidt detta är andlig kultur. Vissa politiska synpunkter kunde ock tala för denna Fahlbecks idé men andra politiska synpunkter däremot. Så om man inför de afskräckande följderna af hvad jag ville kalla riksdagspedagogik funne politiskt lämpligast, att K. M:t ännu på denna punkt bibehölle förmynderskapet öfver ett folk, hvars representation ej visat sig mogen att taga dylika frågor under öfvervägande just ur den nationella kulturens synpunkt.

Med dessa exempel vill jag endast ha ådagalagt, att hvarje summariskt bedömande är otillåtet af hvad man i klump låter gå under namn af boströmianismens rätts- och statsfilosofi, och att man för rättvisas skipande måste hålla denna åskådnings fasta praktisk-normativa rätts- och statsfilosofiska grundtankar isär från dess mindre utformade samt kanske icke likaså fasta idéer inom rätts- och statshistoriefilosofiens område, men framför allt från de politiska synpunkterna, i sig de osäkraste och förskjutande sig med hvart tidsögonblick. Gör man boströmianismen denna rättvisa, på hvilken den kunde ha befogade anspråk, så skall man finna den äga en praktisk-normativ uppfattning af stat och rätt, som icke står tillbaka för någon annan åskådnings, tvärtom, och

därmed äfven äga stora möjligheter till en värderik rätts- och statshistoriens filosofi, men att dess politiska utföranden jämte åtskilligt af värde gömmer icke så litet förgängligt, där andra ståndpunkter — bland dem Jellineks — kunde ha mycket att lära densamma genom en rikare och säkrare uppfattning af empirisk stat och rätt.

Jämförelse mellan riksstaterna för 1911 och 1912.

Af

Riksbanksfullmäktig R. Törnebladh.

Den förändring i posternas uppställning och anordning som tillämpats vid framläggandet och fastställandet af riksstaten för 1912, har gjort det omöjligt att utan vidare jämföra denna med den för 1911 uppgjorda budgeten. Med åtskilliga reduktioner och förflyttningar låter dock en sammanställning genomföra sig. Vi skola här i korthet söka framlägga en sådan.

Hvad nu först *inkomsterna* angår, befinnes det, att de i riksstaten för 1911 uppgå för statsverket i allt till kr. 227,911,000. Härei äro dock upptagna *bruttoinkomsterna*

af postverket med	mill. 22,6
› telegrafverket med	› 14,150
› domäner, med skogar,	› 12,7 — 49,450,000
frändrages dessa erhålles summan	178,461,000

Däremot böra å andra sidan *tilläggas* för erhållande af analog summa för 1912

A) <i>nettoinkomster</i> af postverket	1,600,000
› telegrafverket	4,745,200
› domäner	<u>9,300,000</u>
	15,645,200

Till jämförelse må meddelas, att för 1911 upptagits i *utgifter*

för postverket	mill. 21,690
› telegrafverket	› 13,020
› domänerna	› 4,747

hvarför beräknade nettoinkomster skulle utgöra

resp.	m. 0,910	
.....	> 1,130	
och	> 7,953	9,993,000
B) I ökning tillkommer för 1912 för tullmedlen	2,000,000	
i statens uppbörd	155,000	
för järnvägarne	7,500,000	
> statens aktier	200,000	
samt af riksbankens vinst	143,000	9,998,000
C) däremot minskning i bränvinstillverk-		
ningsskatten	0,3	
> maltskatten	0,8	
	1,1 ökning i det hela	8,898,000
D) Nyupptagna äro i 1912 års stat:		
I statens uppbörd	1,910,000	
näml. bidrag till inspektioner	100,000	
från myntverket	915,000	
> patentverket	395,000	
diverse (räntor från riksgäldskontoret)		
se statsverksproposit. (inkomsterna),		
sid. 9	500,000	
från statens produktiva fonden (vattenfallsverken) ...	876,000	
> statens utlåningsfonder	3,886,600	
> arbetareförsäkringsfonden (räntor)	1,300,000	
diverse kapitaltillgångar (af dem dock 2 mill. om-		
flyttningar)	2,680,000	10,652,600
Således tillsammans A + B + D - C		35,195,800
eller såsom totalsumma med tillägg af (se ofvan)		178,461,000
		213,656,800
hvarifrån likväl bör dragas hvad i 1911 års stat upptagits af		
reservationsanslag		250,000
		Saldo 213,406,800
d. v. s. samma belopp, hvar till inkomsterna i 1912 års stat		
uppgår, då från det hela, som utgör	257,196,700	
drages lånebeloppen med	43,789,900	
		Saldo 213,406,800

(Härvid bör dock erinras att strängt taget en skillnad förefinnes på 100,000 kr., i det att i 1912 års stat reserverade medel till det beloppet ingå, motsvarande de 250,000 kr. i 1911 års).

Ökningen i inkomster uppgår, såsom synes, för posten B) till 9,998,000 och för A) till 15,645,200 — 9,993,000 = 5,652,200; s. a 15,650,200 medan för C) minskning med 1,100,000 föreligger.

Hvad de för året såsom nya upptagna inkomsterna angår,

motsvaras de i allmänhet af *utgifter*, som med dem skola täckas. Sådant är nämligen fallet med bidragen till inspektioner och afgifterna till patent- och registreringsverket samt med ränteinkomsterna från arbetarförsäkringsfonden, äfvensom med inkomsterna från utlåningsfonderna m. m., för så vidt med dem skola bestri- das räntor å statskulden. Hvad som inflyter från myntverket motsvarar det, som förr ingick i öfverskotten från föregående års statsregleringar. Om de använda kapitaltillgångarna åter gäller beträffande 2 millioner från Svenska Ostasiatiska Kompaniets lån, att de öfverflyttas till annan fond (rederilånefonden).

Det framgår af ofvanstående redogörelse, att ökningen af in- komster till afsevärd del belöper sig på statens *affärsdrift* och hvad därmed är jämförligt.

Lånebeloppet 43,789,900 är rätt anseeligt och öfverstiger det vid 1910 års riksdag, enligt fullmäktiges i riksgäldskontoret yttrande (statsverksprop. s. 16, 18), medgifna: 21,809,000 med 21,980,900. En stor del däraf anses för visso produktivt, såsom afsedt till järnvägsanläggningar m. m., men härvid kan naturligt- vis sättas ett frågetecken, såvida man tänker på *direkt* afkastning. En annan sak är, i hvad mån de nya järnvägs- och andra bygg- naderna kunna — i framtiden — bidra till höjande af närings- lifvet och på det sättet *indirekt* verka till förökning af välståndet i landet och däraf beroende rikligare inkomster för staten.

Utgifterna för 1911 voro, särskildt för hufvudtitlarna beräk- nade till kr. 200,518,000. Därifrån böra dock nu, för jämförel- sens skull afräknas

å 6:te H. T. postverkets utgifter	21,690,000	
" telegrafverkets utgifter	13,020,000	
till provinsialläkarne	139,250	
nu uteslutna, men equivalerade (eller rättare mer) af föreslagna utgifter i annan form		
samt å 9:de H. T. till domänstyrelsen	4,747,000	39,596,250
hvar efter återstå		160,921,750

Ökningen till 1912 utgör enligt den fastställda staten 10,944,650 hvilket belopp understiger det i Kongl. Maj:ts proposition upp- tagna, enligt jämförande beräkning 11,422,850, med 478,200.

Fördelningen af tillökningen i det hela ställer sig på föl- jande sätt:

	ordinarie	extra	extra: minskning
2:dra H. T.	158,087		49,637
3:dje »	25,040	1,560	
4:de »	68,723	2,091,577	
5:te »	607,946	2,615,254	
6:te »	2,306,142		1,627,092
7:de »	1,451,866		76,166
8:de »	1,207,041	747,259	
9:de »	493,573	530,027	
	<u>Saldo 6,318,368</u>		
10:de »		490,626	
hvarifrån afgår		6,476,303	— 1,752,895
minskning å 10:de H. T.	97,126		
		<u>6,221,242</u>	alltså ökning: 4,723,408

totalökning: 10,944,650. Läggas därtill 1911 års stat för H. T. 160,921,750 blir slutsiffran 171,866,400 eller just den siffra, som återfinnes i riksstaten för hufvudtitlarna.

Utom detta var i 1911 års stat afsatt

till mötande af brist i 1909 års stat	4,500,000
» arbetareförsäkringsfonden	1,400,000
» olycksfallsförsäkring och sjukkassor	1,000,000
	<u>S:ma 6,900,000</u>

För 1912 bortfaller den första af dessa poster. Den tredje har nu intagits i 6:te hufvudtiteln med ett till 1,300,000 kr. förhöjdt belopp och till arbetarförsäkringsfonden äro uppförda under utgifter till kapitalökning 2,525,000, motsvarande det förra års anslaget samt räntan å fonden med afdrag af utgifterna till riks-försäkringsanstalten.

De för *kapitalökning* nu beräknade utgifterna uppgå tillsammans till kr. 61,806,400.

nämligen af lånemedel	43,789,900
och af andra statsinkomster	18,016,500
	<u>61,806,400</u>
Af dessa senare motsvara, såsom ofvan angifvits	2,525,000
arbetareförsäkringsfondens auslag och räntor samt	2,000,000
öfverflyttning från äldre fond. Vidare svara	5,841,000
mot amorteringen af statsskulden, förr upptagen på Riksgäldskontoret. För öfrigt kommer på Trollhätte fastighetsförvärf	150,000
samt på järnvägarna	<u>5,358,900</u>
	Transp. 15,874,900

	Transp. 15,874,900
på postverket	298,400
» telegrafverket	1,343,200
(det sista i propositionen 1,123,000).	

De till järnvägarna (nya byggnader och inventarier samt ökad t förlag) anslagna motsvaras af hvad som upptagits i 1911 års stat såsom extra anslag för 6:te H. T. dock till lägre belopp. Dessutom tillkommer för skogsinköp	500,000
tydligtvis från 7:de H. T.	
	18,016,500

Anslagen till *Riksgäldskontoret* voro i staten för 1911 förslagsvis upptagna

dels till riksdags- och revisionskostnader m. m. till	1,393,000
dels räntor och afbetalningar på statsskulden till	19,100,000

Härvid bör det märkas, att till den senare posten skulle komma hvad till kontoret beräknats ingå i ränte- och kapitalbetalningar	7,458,460
så att den utgjorde	26,558,460
För 1912 uppgår den första posten till	1,417,000
samt för räntor å statsskulden m. m. till	22,106,900
och för amortering, under utgifter för kapitalökning	5,841,900
hvilka båda senare poster således utgöra	27,947,900
Posten (räntor å statsskulden m. m.) å	22,106,900
består af följande	
ränta å fonderade lån	19,000,938: 33
» å ännu icke verkställd upplåning	2,557,900: —
» å vissa öfvertagna lån	143,517: 22
årsanslaget till H. M. Konungen	300,000: —
ränta å köpeskillingen för arffurstens palats	90,000: —
diverse	14,544: 45
	22,106,900

Hvad *länemedlen* vidkommer, uppgående till 43,789,900, äro de afsedda till bestridande af följande utgifter:

till nyodlingslånefonden	524,000
» egnahemslånefonden	5,000,000
» fiskerilånefonden	116,000
» norrländska nyodlingsfonden	210,000
» jordförmedlingsfonden	800,000
» handverkslånefonden	75,000
» järnvägslånefonden (privatbanor)	1,500,000
» lånefonden för bibanor i V. Sverige	1,000,000
» tjänstemannasambället vid Mörby	930,000
» utveckling af telefonväsendet	4,000,000
» ny rörlig materiel vid järnvägarna	3,250,000
» nytt järnvägsspår Järna—Rönninge.....	250,000

Transp. 17,655,000

	Transp. 17,655,000	
till fullbordande af beslutade statsbanor (Skellefteå, Ström, Järn—Norrköping)	6,428,000	
› ny bana Ström—Ångermanälven	900,000	
› banan Wittijärvi—Matarengi	900,000	
› militärstation m. m. å Lappträskbanan	32,500	
› komplettering å linien Kiruna—Svartön	1,070,000	
› nytt spår Göteborg—Alingsås	650,000	
› bestridande af kostnader vid Trelleborgs ång- färjestation	204,400	
› inköp af mark för Stockholmsinfarten m. m.	2,000,000	
› fortsättning af leden Vänersborg—Göteborg	5,000,000	
› ledningar för Trollhätte kraftstation	1,500,000	
› kraftstation vid Porjus och järnvägen Gellivare —Porjus	4,000,000	
› kraftverk vid Elfkarleby	3,450,000	43,789,900
Således för statens järnvägsanläggningar		
till utvidningar och kompletteringar	7,424,000	
› fullbordande och åstadkommande af nya leder	8,228,000	
› fonden för bibanor	2,500,000	
› kraftverk och hvad därmed står i samband	8,950,000	
› fortsättning af farled medels kanal	5,000,000	
› telefonlinier	4,000,000	

Såsom man finner, är det icke ringa belopp, som *framtiden* får att svara för. Man kan endast önska, att, då nu efter 1905 det gäller *samling*, vi ock må hafva vilja och förmåga att *samla* i ekonomiskt afseende.

Landstingsmannavalen 1910.

Några randanmärkningar till Olof Palmes »Undersökning om den proportionella valmetoden vid 1910 års landstingsmannaval».

Af

Major Ernst von Heidenstam.

Fil. lic. Palme har sökt lämna en redogörelse för det sätt, hvarpå den proportionella valmetoden fungerat vid de sistlidet år verkställda landstingsmannavalen — de första som förrättats enligt de nya bestämmelserna. För sådant ändamål har förf. genomgått sammanräkningsprotokollen från alla valkretsarna och en stor del af det aflämnade valsedelmaterial, hvarefter han i en c:a 250 sid. stark afhandling framlagt resultaten af sina undersökningar.

Man måste vara förf. tacksam för det myckna arbete han nedlagt på hopsamlandet af sina uppgifter och för det sätt hvarpå de ordnats; han har därmed lyckats åvägabrunga ett studiematerial af stort värde för en hvar, som kan ha något intresse att tillgodogöra sig de erfarenheter, hvilka vunnits vid valsättets första allmänna tillämpning. Att åtskilliga af dessa erfarenheter varit af »negativ» art — om uttrycket må tillåtas — är ju egentligen icke något öfverraskande. Gifvetvis ha misstag här och hvar icke kunnat undvikas, då något hos oss så nytt och opröfvadt som proportionella val skulle för första gången försökas i större omfattning, om det än måste erkännas, att ett och annat af de fall, förf. dragit fram, verkar rent af förbluffande och väl aldrig bort kunna inträffa, därest vederbörande valförrättare ägnat tillräcklig uppmärksamhet åt gällande valbestämmelser. Men dessa »negativa» erfarenheter äro ingalunda de minst lärorika; lifvet är nu en gång sådant, att man lär mest af att studera misstagen, egna som andras.

Om förf. till sin redogörelse för det faktiska förloppet vid ifrågavarande val och röstsammanräkningar fogat en rent objektiv framställning af de afvikelser från gällande författningar, som i ett eller annat afseende varit att påvisa, skulle han ha åstadkommit ett arbete af bestående värde. Han har emellertid föredragit att

bjuda på egna utläggningar och funderingar, af sådan omfattning och framställda med den säkerhet, att boken af dem får sin egentliga prägel. Härvid inlägger han i författningarna en mening, som de rakt icke äga, och bortser från bestämmelser, som verkligen finnas där. Förf. förbiser ock, hurusom ett rationellt valresultat kan förväntas framgå endast ur rationellt uppjordade valsedlar; han tillskrifver »slumpen» hvad som uteslutande berott på planlös röstning och esomoftast förgäter han betydelsen af den sanning han i de första raderna af sitt förord skyndat erkänna, nämligen »att man icke får draga alltför säkra slutsatser från den första tillämpningen af en valmetod, som är fullkomligt ny och opröfvad».

Utrymmet i en tidskrift tillåter gifvetvis icke en uttömmande granskning af ett arbete sådant som ifrågavarande; jag måste därför begränsa mig till att något närmare skärskåda endast ett och annat i förf:s framställning.

Förf:s benägenhet att konstruera framträder bland annat af det sätt, hvarpå han behandlar frågan om öfvertaliga namn. Åt denna synnerligen enkla sak egnas mer än ett tiotal sidor och därmed har förf. endast lyckats att förvillan läsaren.

Det förhåller sig enligt förf. så, att hithörande »bestämmelser, hvilka kunna synas tydliga nog, hafva i själfva verket visat sig vara de mest svårtolkade af lagens bestämmelser om den nya valmetoden» (sid. 40). Ur den labyrinth af mer eller mindre konstiga frågor, förf. här uppställer, visar han dock lyckligtvis en utgång. I de anvisningar, som meddelas i kungörelsen af den 28 jan. 1910 rörande formulär till protokoll vid stadsfullmäktigeval, »finnes ett exempel på stadsfullmäktigeval, där nu berörda dunkla punkter tolkas» (sid. 43); och åt denna s. k. tolkning tyckes förf. vilja tillmäta ett nära nog autentiskt värde, förgätande att Kgl. Maj:t icke kan på egen hand korrigera en af konung och riksdag gemensamt stiftad lag. Beviset för dunkelheten i författningens bestämmelser skulle väl ligga i några relaterade sammanräkningar, som dock för ett vanligt omdöme ej visa annat, än att vederbörande valförrättare uppenbarligen förfarit alldeles felaktigt. Förf. vidgår ock själf, ehuru rätt motvilligt, att landstingsförordningen redan i och för sig lämnar erforderlig ledning. Efter att ha citerat förordningens ordalag fortsätter förf.: »Strecket» (skiljelinjen mellan namnen) »synes oss här, i lagens egen formulering, framstå som något tillfälligt, något som mycket väl kan saknas, ja som endast i vissa fall behöfver användas. I enlighet härmed bör det icke göras till normgifvande ifråga om öfvertaliga namn» (sid. 42). Härutinnan har ju förf. fullkomligt rätt. Förordningen angifver på det uttryckligaste hur många giltiga namn en valsedel må innehålla, men antyder ingenstädes, att detta skulle vara beroende af huruvida skiljelinje användes eller ej; något slags sammanhang emellan linjen och öfvertaliga namn känner för-

ordningen icke. Att då, såsom förf. i de af honom uppställda frågorna gjort, konstruera fram ett dylikt sammanhang är ju alldeles oberättigadt.

Sedan emellertid förf. till full evidens konstaterat, hvad förordningen verkligen innehåller, så tycker man, att den saken skulle vara klar. Men ingalunda, förf. hopar det ena antagandet på det andra, och hur han trasslar med läsaren, råkar han till sist trassla in sig själf också. Å sid. 49 redogöres för ett val där 4 landstingsmän och 4 suppleanter skulle utses. Vid bestämmandet af det antal namn, som skulle anses giltiga för suppleantvalet, har valförrättaren begått ett par misstag. Att dessa vore att tillskrifva ett blott förbiseende af valförrättaren, är ett antagande, som tydligen är alltför litet djupsinnigt för förf. Han gör sig mycket besvärlig att förklara den tankegång hos valförrättaren, som föranlett denne att förfara såsom skett, och konstruerar upp ett antagande som onekligen har nyhetens behag. Valförrättaren har ansett ett namn obefintligt därför, att den som bär namnet var »vid nu ifrågavarande sammanräkning redan utsedd till suppleant». Alltså, ett namn som förut ansetts giltigt, skulle bli ogiltigt (= obefintligt), så snart dess innehafvare blifvit vald! Det ledsamma är emellertid, att detta antagande förklarar bara ett enda af de anmärkta misstagen, men strider emot de öfriga. Detta gör dock ingenting till saken; förf. vet alltid på pricken, hur både valförrättare och valmän tänka, och vederbörande har tänkt som förf. spekulerat ut men — »handlat afgjort inkonsekvent». Af de här ifrågavarande valsedlarna funnos tre typer, alla med 8 namn, afdelade medelst en linje, med resp. tre, ett och fem namn ofvanför linjen. Om dessa sedlar säges nu, att »i enlighet med Kungl. Maj:ts anvisning bör naturligtvis» på sedlar af alla dessa typer, äfven de med 5 namn ofvanför linjen, »alla namnen gillas, namnen öfver strecket för landstingsmannavalet, namnen under strecket endast för suppleantvalet».

Läsarens förstånd står här stilla, och han frestas tro, att det i grund och botten är för förf. själf och icke för valförrättaren, som ifrågavarande bestämmelser äro »de mest svårtolkade». Anser förf. verkligen, att enligt *landstingsförordningen* fem namn å en valsedel gälla för själfva landstingsmannavalet, ehuru blott fyra landstingsmän skola utses? Eller anser han, att detta dock är fallet enligt »Kungl. Maj:ts anvisning» och att, vid möjligen förefintliga divergenser mellan landstingsförordningen och »Kungl. Maj:ts anvisning», företräde bör tillerkännas denna senare? Ett jakande svar på endera af dessa frågor skulle icke vittna godt om förf:s omdömesförmåga, men synes med nödvändighet krävas af förf:s framställning. Eller kanske dock att båda frågorna böra besvaras nekande och att läsaren blott bör om förf. göra samma antagande som denne om valförrättaren: att han »handlat afgjort inkonsekvent»?

I en följande afdelning, benämnd »Rangordning och reduktion», sysselsätter sig förf. utförligt med hvad han kallar »växelvekan mellan rangordningsregeln och reduktionsregeln». På grund af denna växelvekan »kan en valman aldrig med visshet, endast med en större eller mindre grad af sannolikhet veta, huru han bör skriva sin sedel för att uttrycka sina önskemål» (sid. 57), och vidare påstår förf., att då reduktionsregeln kommit till användning, valresultaten »i ett stort antal fall blifvit uppenbart orättvisa och felaktiga» (sid. 61). Detta vill förf. bevisa genom att närmare undersöka några sådana val. I Ex. 1 göres början med det val till första kammaren, som hösten 1909 förrättades af stadsfullmäktige i Stockholm. Undersökningen rör uteslutande det parti, som kallade sig »Moderata gruppen»; dess röstetal var 56 och valde blifva A. V. An. F. och R. Förf. sysselsätter sig egentligen endast med den sedeltyp inom den moderata gruppen, som bestod af 8 sedlar, upptagande namnen A. V. An. H. R., det vill säga samma namn som hufvudtypens sedlar, utom att denna typs 4:de namn F. var struket. Så utlägger förf. hvad dessa 8 valmän (= »grupp II») åsyftat. Först och främst ha de velat förhindra valet af F.; vidare är det »icke omöjligt» att de trott sig gagna H. genom att sätta hans namn högre upp på listan, i 4:de rummet i st. för i 5:te; sist konstateras såsom »faktiskt, att de satt H. såväl framför R. som på en högre plats, än partiledningen gjort. Emellertid hafva dessa 8 valmän just genom denna sin åtgärd åstadkommit H:s uteslutning» (sid. 63—64). Dock anser sig förf. kunna antaga, att dessa 8 väljare »voro upplysta män, som förstodo hvad de gjorde» (sid. 65). Om detta antagandes riktighet är också jag fullt förvissad, så mycket mera som stadsfullmäktiges ordf. en kort tid före valet höll ett par synnerligen orienterande föredrag om det nya valsättet, hvilka äfven utdelades i tryck bland stadsfullmäktige. Men då må väl frågas: hur kan förf. tillåta sig att för dessa mäns räkning konstruera upp en tankegång, som visar den gröfsta okunnighet om valmetodens första grunder? Dessa valmän *måste* veta, att när de ströko F:s namn å partilistan, blef ordningen för de följande namnen å deras valsedlar utan någon som helst betydelse, R. fick precis lika stor rätt till deras röster som någonsin H., och detta antingen de satte H. ofvanför R. eller R. ofvanför H. Genom att upptaga både H. och R. på sina valsedlar ha de »faktiskt» öfverlåtit åt andra valmän att afgöra, hvem af de båda som skulle gå in. Allt tal om att de 8 gifvit eller velat gifva H. en fördelaktigare plats på sina valsedlar, är med förlof sagdt rent nonsens.

Så antager förf., att de 8 valmännen i stället varit 9 och att blocket minskats från 38 till 37. Då hade H. »blifvit högerns 5:e man och vald, medan F. uteslutits, d. v. s. grupp II hade åstadkommit just det, som deras valsedlar uttryckte» (sid. 65). Nyss förut uttryckte ju dock samma valsedlar, att H. skulle gå in såsom högerns 4:de man; det är onekligen bekvämt att så behändigt kunna få valsedlarna att ändra uttryck, allteftersom man

vill. Är det männe den antagna omständigheten att grupp II består ej af 8 utan af 9 valmän, som ger gruppens valsedlar annat syfte?

Slutresultatet af den företagna undersökningen å de 8 valsedlarna utmynnar i följande förklaring: »Den grundsats, vi ofvan framhöllo såsom oundgänglig, nämligen att hvarje valman på sin valsedel bör kunna uttrycka sina önskemål, fylles alltså icke af den gällande proportionella valmetoden». Anklagelsen låter ju ganska allvarsam, men är i själfva verket icke så farlig. Anklagelseakten står att läsa å sid. 65. Litet högre upp på samma sida läser man emellertid: »grupp II hade åstadkommit just det som de ras valsedlar uttryckte»; på sidan 64: »På denna punkt har alltså gruppen II åstadkommit raka motsatsen till hvad den med sina valsedlar uttryckt»; och på sid. 63: »Hvad hafva då dessa 8 valmän åsyftat?» och sedan följer en detaljerad redogörelse för den saken. Förf. har alltså tre resor betygat, att de 8 valmännen kunnat tydligt uttrycka sina önskemål. Han kan väl då icke ha något emot att i öfverensstämmelse härmed litet justera sitt nyss nämnda omdöme, så att det i stället får följande lydelse: Den grundsats vi ofvan framhöllo såsom oundgänglig, nämligen att hvarje valman på sin valsedel bör kunna uttrycka sina önskemål, fylles alltså synnerligen väl af den gällande proportionella valmetoden.

Exemplet skulle ju äfven visa, »att reduktionsregeln verkar orättvist och felaktigt». Hvari detta skulle bestå, har förf. icke angifvit, fastmera finner han, att de 8 begått »ett felgrepp» (sid. 65). Men då är det ju valmännens och icke valmetodens skull, att resultatet blifvit sådant det blifvit. Indirekt tyckes förf. anklaga metoden för att de 8 »icke åstadkommit, hvad de åsyftat» (n. b. efter förf:s mening åsyftat). Äfven denna anklagelse är en af de många, som vänder sig mot förf. själf. Metodens uppgift måste ju bl. a. vara att rättvist utdela platser äfven inom partierna och det inser väl enhver, att en fraktion, som utgör $\frac{1}{7}$ af partiet icke ensam kan tillsätta en enda plats af de 5 partiet fått, utan hvad den lyckas åstadkomma, beror på hur äfven andra valmän rösta. Att då låta denna sjundedel bli ensam afgörande, utan någon hänsyn till hvad äfven de nödiga fyllnadsmännen »åsyftat med sina valsedlar», det vore verkligen »uppenbart orättvist och felaktigt». Det är icke nog med att åsyfta något, bakom syftemålet måste därjämte stå den nödiga röststyrkan; endast i den mån så är fallet, får syftemålet äfven åstadkomma något. Rättvisan i en valmetod mätes just genom den känslighet, hvarmed metoden reglerar förverkligandet af valmännens olika syftemål, låter de berättigade komma till sin rätt, förhindrar tillgodoseendet af de oberättigade.

För min del kan jag emellertid icke finna, vare sig att de 8 gjort sig skyldiga till något felgrepp eller att valresultatet, sådant det framgått ur det föreliggande sedelmaterialet, är på något sätt felaktigt eller orättvist. De 8 ville icke bidra till valet

af F., men i öfrigt ansluta sig till partilistan, och det kan ju icke rimligen kallas ett fel. Jag inser mer än väl, att denna förklaring på de åttas åtgörande icke tilltalar förf.; dels är den alltför enkel, dels förser den honom icke med det konstruktionsmaterial han vill ha. Det är sant att på grund af de öfriga valmännens röstning de 8 kunde, om de så velat, ha gifvit valet en annan utgång med afseende på H. genom att äfven stryka namnet R. eller, om de önskat göra det mesta möjliga för H:s val, rösta på honom ensam. I båda fallen hade H. blifvit vald i st. f. R. Så vill förf. uppenbarligen ha det, men så ville icke valmännen, och det kan väl icke läggas vare sig dem eller valmetoden till last.

Förf. finner Ex. 1 »särdeles belysande»; jag gör så med, ehuru icke på alldes samma vis. Mig förefaller det särdeles belysande för förf:s sätt att handskas med logik och fakta.

Ex. 2 behandlas af förf. lika egendomligt som Ex. 1; samma säkerhet i konstruktion och tankeläsning, samma obenägenhet att skipa rättvisa mellan valmetod och valmän.

Vid ett val i L. utsågos 6 landstingsmän; af dessa tillsatte gruppen »De moderata» 5. Partilistan upptog namnen B. Th. P. U. T. H., af hvilka de 4 första gingo in på grund af rangordningsregeln; 5:te platsen tilldelades H. på grund af reduktionsregeln. Bland de afgifna valsedlarna ha särskildt 14 tilldragit sig förf:s uppmärksamhet. Å dessa 14 sedlar äro namnen Th. P. U. strukna och förf. meddelar den något oväntade upplysningen, att detta skett för att befordra T:s val, ty hade åtgärden varit afsedd till H:s förmån skulle de »naturligtvis» strukit äfven namnet T. (sid. 68). Efter att ha erinrat, att om de 14 följt partilistan, hade T. gått in på grund af rangordningsregeln, samt att om de nödvändigt ville stryka namnen Th. P. U., de dock kunnat effektivt gagnat T. genom att stryka äfven namnet H., drager förf. sin slutsats: »De fjorton valmännen valde alltså det effektivast tänkbara sätt att förhindra T:s val. Ingen torde kunna påstå, att deras sedlar vittna om en dylik önskan» (sid. 69).

Det undras mig om förf., kan öfvertyga sina läsare genom en sådan bevisföring. Om de 14 till förmån för H. naturligtvis bort stryka T., skulle de icke då »naturligvis» ha strukit H. till förmån för T.? Förf. har ju för öfrigt själf påpekat detta. I stället gånvo de sina röster i lika mått till T. och H.; de borde veta, att när de ströko tre af de fyra första namnen å partilistan, upphäfde de själfva all rangordning mellan de två återstående namnen å sina valsedlar, och visste de icke detta, så är det valmännens och icke valmetodens fel. Påståendet, att de 14 valde det »effektivast tänkbara» sätt att förhindra T:s val, är likt förf:s många andra konklusioner. Icke kan det sägas, att de 14 »förhindrade» T:s val; att han icke blef vald, berodde väl på de röster han icke fick och ingalunda på dem han fick. De som hindrat hans val voro naturligtvis de som ströko hans namn på sina valsedlar och därmed valde det »effektivast tänkbara» sättet.

Såsom synes, stå vi här inför samma situation som i Ex. 1. Äfven här brister bevisningen, att den lilla valmanstrupp, som af förf. framföres, »äsyftat», hvad han för dess räkning konstruerat upp. Snarare bevisar han — liksom i förra ex. — att syftet icke varit det af honom antagna. Äfven här låter han valmännen vara djupt okunniga om valmetoden; endast under den förutsättningen kunna de med det syfte, förf. tillägger dem, ha röstat som de gjort. Att det finnes en mycket enkel och naturlig förklaring för deras åtgörande, endast man tilltror dem någon bekantskap med valmetoden, vill förf. icke se. För öfrigt är det mycket lärorikt att iaktåga, hur olika förf. låter de 8 i Ex. 1 och de 14 i Ex. 2 vottigera, när de från samma utgångspunkt skola söka uppnå samma mål.

Att följa förf. vidare på hans undersökningsstråt torde vara öfverflödigt; han fortsätter ungefär som han börjat. Dock skall visst icke förnekas, att förf. behandlat några af sina ex. fullt objektivt och då läser man hans framställning med stort intresse; man endast förvånar sig, att de iakttagelser förf. här gjort alls icke blifvit beaktade vid hans behandling af de öfriga ex., särskildt de första.

Förf. sammanför i några slutord resultatet af sin undersökning om reglerna för namnens ordnande.

Tyvär utmärker sig äfven här hans framställning genom samma famlande oklarhet, som ofvan påpekats i fråga om hans behandling af särskildt Ex. 1 och 2. Han konstaterar än en gång, att alla de missgrepp som förekommit »hafva sitt ursprung uti den öfverskattning af rangordningens betydelse, hvilken mycket allmänt vid valen gjort sig gällande». Därefter fortsätter han ordagrann (sid. 140): »På en del håll hade tvifvelsutän valresultaten blifvit ett sannare uttryck för valmännens önskemål, därest dessa utan hänsyn till rangordning och partidisciplin röstat endast på de namn, de ville få valda, d. v. s. skrifvit valsedlar hvar och en efter sitt hufvud. På en del håll har, såsom flera exempel visa, endast en eller två valmän vågat sig på en sådan tilltagsenhet, medan partiet i öfrigt följt rangordningsprincipens och partidisciplinens bud om absolut enighet; följden har blifvit, att dessa en eller två valmän helt och hållet bestämt valens utgång.»

Man måste verkligen läsa om dessa ord ett par gånger, innan man vill tro; att en person, hvilken såsom förf. ägnat saken ett ingående studium, kunnat uttala ett dylikt omdöme om vår gällande valmetods verkningssätt. Såsom karaktäristik af detta verkningssätt är det nämligen så missvisande som möjligt; och finge det betraktas såsom ett råd till valmännen och en anvisning, huru de lämpligen böra förhålla sig vid valen, så synes det vara formuleraadt efter mönstret af den kända barnleken: när jag säger: håll! så skall du släppa.

Emellertid ligger förklaringen på gatan kanske däri, att förf. icke menar alldeles så som han säger. Måhända vill han icke påstå mera än att rangordningsregeln är så där märkvärdigt litet

effektiv endast i de fall, då den — *icke gäller*. Det finnes ett och annat i hans framställning som tyder härpå, bland annat också hans förslag till botande af det onda. Han vore visserligen icke den han är, om han icke hölle sig alla tänkbara utvägar öppna genom att föreslå alternativet *antingen* borttagande af rangordningsregeln *eller* utsträckning af dess betydelse. Emellertid förordar han verkligen den senare utvägen med en motivering, som synes stå i en rätt märklig motsats till hans nyss citerade uttalanden; han förklarar nämligen att rangordningsregeln, »där den ensamt fått verka, fungerat så utmärkt och visat så rättvisa resultat, att intet öfrigt torde stå att önska» (sid. 141—142).

Om denna förklaring måste för öfrigt sägas, att förf. icke är stort lättare att förstå, när han berömmar, än när han klandrar. De fall då rangordningsregeln ensamt fått verka, sammanfalla så tämligen med dem, då valet, n. b. inom partiet, varit tämligen enhälligt, och det är i dessa fall endast helt naturligt, att valresultatet, bedömdt a posteriori, förefaller enhvar rättvist. Att däraf utan vidare draga den slutsatsen, att rangordningsregelns användning bör utsträckas, synes däremot rätt förhastadt.

Jag öfvergår nu till den afdelning af boken som särskildt behandlar suppleantvalen.

Af de härvid relaterade röstsammanräkningarna förmenar förf. framgå, att en stor del valmän antagit rangordningsregeln gälla äfven för suppleantvalen. Det kan ju vara möjligt, men inte blir det dunkla talet om »rangordning nedifrån», »ofarliga namn» o. s. v. stort begripligare för det. Det säges förhålla sig så, »att de undre namnen hafva tack vare sin låga plats på listan synts ofarliga, hvarför de strukits minst, de öfre namnen åter — — strukits mest» (sid. 151). Vid närmare begründande finner man emellertid, att hvarken den ena eller andra strykningen torde gifvit upphof till beskyllningen för felaktig uppfattning af valmetoden. Fastmera läser denna beskyllning vara riktad mot de valmän, hvilka ej gjort några strykningar alls, utan gått fram med partilistan oförändrad. Förf., som vet så mycket om valmännens innersta tankar och önskingar, vet tydligen också, att dessa partitrogna valmän velat gynna de öfre suppleantnamnen framför de undre och att, om de icke varit fångna i den falska tron på rangordningsregelns betydelse, de skulle hafva strukit de undre namnen.

Å sid. 165 påstås, att vid suppleantval »personlighetsmomentet gör sig gällande»; härvid åsyftas stadgandet, att vid val af suppleant till viss landstingman skall användas endast de valsedlar, hvilka upptaga landstingsmannens namn för själfva landstingsmannavalet. »Denna bestämmelse bär en vis »(viss?)» prägel af godtycklighet, därigenom att den är ny för i år», säger förf. Om detta skall förstås så, att i nådens år 1910 godtycke i lagstiftningen särskildt florerade, eller att alla lagändringar öfverhufvud äro godtyckliga — ty om hvarje sådan ändring kan ju vid en viss period af dess tillvaro sägas, att den är »ny för i år», — är

ej godt att veta, men det kan också vara detsamma, då omdömet omedelbart åtföljes af ett annat i motsatt riktning: »Visserligen måste medgifvas, att den skedda förändringen är en förbättring: såsom lydelsen nu är, ter sig bestämmelsen mycket logisk och teoretiskt tillfredsställande». Utan att närmare ingå på spörsmålet om dessa båda omdömens förenlighet vill jag blott erinra, att omredigeringen af den ursprungliga texten alls icke är en *ändring i sak*, utan endast och allenast ett *förtydligande*, föranledt af rangordningsregelns tillkomst. Det ursprungliga uttrycket: »valsedlar, hvilkas röstvärde tillgodoräknats landstingsmannen», betydde ju i metodens ursprungliga skick alla sedlar med landstingsmannens namn å plats för landstingsmannavalet; efter rangordningsregelns tillkomst blef detta uttryck oegentligt och ändrades af 1910 års riksdag för att bestämmelsen skulle i sak bli densamma som förut.

»Om vi emellertid söka eftersinna», heter det vidare å sid. 165, »hvad nu anförda bestämmelse i realiteten innebär, torde det blifva svårt att gifva något påtagligt skäl för densamma». Nej det är alls icke svårt, och det är mer än förvånande, att förf., som eljest är så stark i spekulationen, icke kunnat se det så påtagliga skälet. Anledningen till proceduren i fråga är tydligtvis den, att de valmän — den fraktion inom ett parti — som tillsatt den ordinarie ledamoten, äfven borde få tillsätta hans suppleant. Då nu särskilda valsedlar icke få aflämnas för suppleantvalet, gäller det alltså att bland alla de sedlar, som aflämnats för själfva landstingsmannavalet, få fatt i förenämnda fraktions sedlar. De kännetecknas ju däraf, att de upptaga namnet å den landstingsman, för hvilken suppleant skall väljas, och med begagnande af detta sedelmaterial anställles en uträkning enligt majoritetsprincipen.

Efter denna betraktelse angående ratio legis torde det äga sitt särskilda behag att höra förf:s konstfulla och för honom i hög grad karaktäristiska resonemang om svagheten hos grunderna för ifrågavarande bestämmelse. Det lyder: »Ingen torde vilja påstå, att när en valman stryker ett landstingsmannanamn och ett suppleantnamn, han samtidigt ser till, att det blir två namn som motsvara hvarandra, så att ifrågavarande suppleant är den lämplige just för den ifrågavarande landstingsmannen. Och äfven om så vore fallet, torde motsvarigheten icke vara baserad på objektiva, utan på rent subjektiva, i de flesta fall troligen rent tillfälliga grunder. Men om valmannen icke afsett någon objektiv motsvarighet mellan hvarje landstingsman och de jämte honom stående eller strukna suppleanterna, så kunde man med skäl fråga sig: hvarför skall då lagen baseras på en sådan teoretiskt utspekulerad motsvarighet?» Den, som vill förstå förf:s mening med denna tirad, läser aldrig kunna läsa den för ofta.

Upprepade gånger under sin framställning uttalar förf. den meningen, att vår valmetod bör i åtskilliga stycken förändras.

Några positiva förslag i det afseendet framläggas icke, endast en del antydningar, hvilka ej äro så utförda, att man af dem rätt kan sluta sig till förf:s intentioner. Jag vill dock anmärka, att förf:s uttalande, »det införande af rangordningsregel vid suppleantvalen torde vara en vida mer invecklad och svårlöst fråga än den om utsträckning af den nu gällande rangordningsregelns betydelse för själfva landstingsmannavalet» (sid. 169), ingalunda kan af mig underskrifvas. Vill män, såsom förf. uttryckligen förordar, åtnöjas därmed, att partiet utser en 1:ste suppleant, en 2:dre suppleant o. s. v. att inträda i tur och ordning, är det en mycket enkel sak att härvid tillämpa den rangordningsregel, som gäller för själfva landstingsmannavalet, men att för detta val »utsträcka den nu gällande rangordningsregelns betydelse», ehvad därmed menas att gifva den en annan innebörd eller ett större giltighetsområde, är ett mycket inveckladt problem.

Hvad öfverhufvud angår ändring i valbestämmelserna, kunna säkerligen vissa modifikationér vara erforderliga. Vår valmetod är delvis resultatet af en kompromiss, och en sådan innebär med nödvändighet, att man måste slå af på vissa fordringar för att kunna genomföra andra. En revision, när omständigheterna sådant medgifva, kan ju då vara lämplig. Det synes sålunda allvarligt kunna ifrågasättas att tillämpa rangordningsregeln äfven vid suppleantvalen; det torde nog ock vara skäl att söka åstadkomma en närmare öfverensstämmelse mellan resp. kommunallagar och vallagen i fråga om föreskrifterna för valsedlars beskaffenhet, tillvägagångssättet vid val m. m. dylikt. Såvidt möjligt likartade bestämmelser för hela valproceduren vid såväl riksdagsmannaval som landstingsmannaval och stadsfullmäktigeval skulle utan tvifvel vara till stor fördel för både valmän och valförrättare.

Strödda meddelanden.

Den engelska parlamentskandidatens "election adress". I *Yale review* har GEORGE FOX lämnat en redogörelse för de valmanifest, som ett par månader före parlamentsvalen utsändas af de engelska kandidaterna. Man kan ej nu med bestämdhet konstatera ursprunget till seden att utsända sådana adresser, eller hur länge den har tillhört den oskrifna lagen. De äldsta dokument, som oomtvistligen äro af denna natur, gå tillbaka till år 1780. Möjligen tillhöra en del tryck från år 1749 samma kategori. Nu ha de gått in i det allmänna medvetandet som nödvändiga beståndsdelar i det politiska lifvet.

Dessa valmanifest äro väsentligen en politisk trosbekännelse i dagens brännande frågor. Till sin yttre utstyrsel äro de i regel enkla små uppopp om 4 sidor i kvart eller oktav. Undantagsvis äro de tryckta i flera färger. De utdelas och kringsändas till de röstberättigade i valkretsen, ofta åtföljda af kandidatens och hans hustrus porträtt.

För öfrigt äro dessa manifest ganska olika hvarandra. I enstaka fall kan en kandidat i en krets, där valstridens vågor ej gå för högt, inskränka sig till att uttala en önskan att få valkretsens röster, men denna enklare form har säkert ej mycket användts under de senare årens upphetsade valstrider. Ingen mera framstående politiker kan undgå att gifva en noggrann redogörelse för sina åsikter. Men en sådan adress är något mera än en politisk trosbekännelse. I de två eller tre viktigaste frågorna, som söndra partierna ifrån hvarandra, lämnas en redogörelse för de viktigaste argument, hvarpå han stödjer sin åsikt samt ett bemötande af motståndarens skäl.

Ministerpresidenten behandlar vanligen i sitt manifest alla mera brännande frågor. Vid enstaka tillfällen har det emellertid händt, att han ansett en fråga vara af så stor vikt, att han åt den ägnat hela sin framställning. Så behandlade Asquith i januari 1910 i sin adress till sina valmän i East Fife endast öfverhusets finansiella och legislativa veto.

Dessa den enskilde kandidatens valmanifest äro ett af de många bevisen för den individualism och det individuella ansvar,

som i England gör sig gällande i den starkaste motsats mot förhållandena i författarens hemland, Förenta staterna, där *partiernas* program betyda allt och kandidaten ej får iof att ha något annat.

Valen till det danska folketinget. I en nyligen publicerad redogörelse för *Folketingsvalgene den 20 Maj 1910* har meddelats följande statistik öfver valdeltagandet vid folketingsvalen:

Af 100 röstberättigade röstade skriftligt:

	I kretsar med skriftl. omröstn.	I alla kretsar.		I kretsar med skriftl. omröstn.	I alla kretsar.
1849	32,5	18,7	1879	47,2	37,1
1852	26,6	16,8	1881 ^{24/6}	47,8	39,6
1853 ^{20/8}	40,4	26,0	1881 ^{20/7}	55,6	40,1
1853 ^{27/6}	25,4	10,9	1884	59,0	44,6
1854	20,8	4,5	1887	69,6	67,2
1855	15,8	2,6	1890	66,3	62,0
1858	23,8	12,8	1892	63,8	57,7
1861	32,7	18,6	1895	59,9	57,1
1864 ^{5/8}	26,3	12,5	1898	59,7	53,6
1866 ^{4/6}	41,1	20,1	1901	61,1	56,5
1866 ^{12/10}	32,5	15,0	1903	63,9	57,5
1869	30,2	16,3	1906	69,7	69,7
1872	40,4	31,5	1909	71,1	71,1
1873	51,7	43,3	1910	74,8	74,8
1876	48,6	32,7			

Det framgår af dessa siffror, att deltagandet ganska jämnt ökats. Särskildt har det ökats hastigt de sista åren.

Val utan skriftlig omröstning («Kaaringsvalg»), och val, vid hvilka blott en kandidat uppställts, då man endast röstar för och emot denne, höra också nu till sällsyntheterna. Till 1870-talet var «Kaaringsvalgen» regel, och skriftlig omröstning ägde rum blott i en fjärdedel af valkretsarna, men från 1870-talet, då den politiska striden började, ha val utan skriftlig omröstning ägt rum i betydligt mindre omfattning, i genomsnitt blott i ett tiotal valkretsar, vid de tre sista allmänna valen ingen enda gång. Ja- och nej-omröstning, som ännu så sent som vid valen 1901 och 1903 användes i resp. 21 och 16 valkretsar, ha sedan dess också kommit ur bruk, så att vid valet 1910 i alla kretsar skriftlig omröstning mellan minst 2 kandidater ägde rum.

K. T.

Innehåll:

- Pontus Fahlbeck**, Årets riksdag.
Knud Berlin, Om Islands statsretlige Stilling.
Efraim Liljeqvist, Jellinek och boströmianismens statsfilosofi.
R. Törnebladh, Jämförelse mellan riksstaterna för 1911 och 1912.
Ernst von Heidenstam, Landstingsmannavalen 1910.
Strödda meddelanden.
-

Till red. insända skrifter:

- Arbetsstatistisk Tidskrift*, utg. af Industristyrelsen i Finland. Årg. 5. N:r 1. Hfors 1911.
Betänkande angående torpareklassens tillbakagång, afgifvet den 6 maj 1911 utaf de af chefen för Kungl. Jordbruksdepartementet enligt nådigt bemyndigande tillkallade sakkunnige. Sthlm 1911.
Bidrag till Sveriges officiella statistik. D) Fabriker och handverk 1909. E) Sjöfart 1909. Sthlm 1911.
Budkavlen. Tidskrift för social etik och ekonomisk reform. Organ för Ekonomiska frihetsförbundet. Årg. III. N:o 4—5. Sthlm 1911.
Det nya Sverige, utg. af ADRIAN MOLIN. Årg. 5. H. 4. Sthlm 1911.
Emigrationsutredningen. Bil. XVI: Folklynnnet och utvandringen. Sthlm 1911.
Finsk Tidskrift, utg. af R. F. v. WILLEBRAND. T. LXX. H. I—IV. Hfors 1911.
Försäkringsföreningens Tidskrift 1911, H. 2. Sthlm 1911.
Industria. Svenska arbetsgifvareföreningens tidning, utg. af AXEL BRUNIUS. Årg. VII. N:o 7—10. Sthlm 1911.
K. Kommerskollegii afdelning för arbetsstatistik. Arbetsstatistik. A: 10. Arbetstidens längd inom industri och handverk i Sverige. — E: 3. Arbetsinställelser i Sverige under år 1909. Sthlm 1911.
Kooperativa Förbundets styrelse- och revisionsberättelser 1910. Sthlm 1911.
Meddelanden från Handelskammaren i Gefle för år 1911. H. 1. Gefle 1911.
Meddelanden från K. Kommerskollegii afdelning för arbetsstatistik. 1911. N:o 4—5. Sthlm 1911.
Mercator. Tidskrift för Finlands näringslif. Årg. VI. N:o 14—23. Hfors 1911.
Nationaløkonomisk Tidsskrift. Udg. af Nationaløkonomisk Forenings Bestyrelse. Red. ADOLPH JENSEN. 1911. H. 3. Kbhvn 1911.
Nordisk Tidskrift för vetenskap, konst och industri, utg. af Letterstedtska Föreningen. Red. OSCAR MONTELIUS. 1911. H. 3. Sthlm 1911.
Rapports annuels de l'inspection du travail. 15:e année. 1909. Bruxelles 1910.
Riksförsäkringsanstaltens underdåniga berättelse för år 1909. Sthlm 1911.
Social Tidskrift. Årg. XI. H. 6. Sthlm 1911.
Statistisk Månadsskrift, utg. af Stockholms stads statistiska kontor. Årg. VI. H. 3—4. Sthlm 1911.
Statistisk Årsbok för Göteborg. Tionde årgången, 1909. Afd. II. Gtbrg 1911.
Stockholms Handelskammares Årsberättelse för år 1910. I. Sthlm 1911.
Stockholms stads statistik. XII. Fabriker och handverk 1909. Sthlm 1911.
Svensk Tidskrift, utg. af ELI F. HECKSCHER och GÖSTA BAGGE. Årg. I. H. 4—5. Sthlm 1911.
Svenska Stadsförbundets tidskrift. Red. E. PALMSTIERNA. Årg. 3. H. 2. Sthlm 1911.
Tiden. Månadsskrift för socialistisk kritik och politik. Utg. av Sveriges socialdemokratiska arbetarparti. Red. HJALMAR BRANTING. Årg. 3. N:o 4—5. Sthlm 1911.
Tidskrift, utg. af Juridiska Föreningen i Finland. Årg. 47. H. 1—2. Hfors 1911.
Tidsskrift för Retsvidenskab, udg. af Bestyrelsen for den Stangske Stiftelse i Christiania. Aarg. 24. H. 1—2. Kria 1911.
NAUMANN, ERIK, Om sekreta utskottet under den tidigare frihetstiden. 1719—1734. Bidrag till utskottsväsendets historia. Akademisk avhandling. Sthlm 1911.
SYDOW, HJALMAR VON, Om den föreslagna arbetsaftalslagstiftningen. Föredrag hållet vid allmänt diskussionsmöte inom Svenska Arbetsgifvareföreningen den 11 mars 1911. Sthlm 1911.

Brand- och Lif-
försäkringsaktiebolaget

SKÅNE

Malmö

Samtliga fonder $\frac{1}{1}$ 1911
öfver 30,000,000 kr.,

däraf garantifondsförbindelser 10,800,000 kr.

Meddelar **brand-** och **lifförsäkringar.**

För bolagets lifförsäkringar gälla nya, af Kungl. Maj:t i Nov. 1910 fastställda grunder, innebärande ytterst tidsenliga och liberala försäkringsvillkor. Bolagets nya prospekt af 1911 innehåller en rikedom på försäkringskombinationer, delvis för vårt land nya, och tillhandahålles på begäran hos bolagets agenter.

Lifräntor Pensioner